

ÇAĞDAŞ Şİİ BİLGİNLERE GÖRE HADİSLERİN YAZILMASI

Yrd. Doç. Dr. Tevhit Bakan*

ÖZET

Bu makâle, Hz. Peygamber ve halifeler döneminde hadislerin yazılması ile ilgili Çağdaş Şii bilginlerin görüş ve iddialarının bir değerlendirmesidir. Genelde Şîa, Hz. Ali dışındaki halifelerin siyasî ve dünyevî amaçla hadis yazım ve rivayetini yasakladıklarını ileri sürerek ilk iki halifeyi ve özellikle de Hz. Ömer'i eleştirmektedir. İddiaya göre, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ise hadisleri yazmışlar, bu yazılı belgeler imamlar aracılığı ile nesilden nesle aktarılmış ve nihayet Şii hadis külliyyâtını oluşturmuşlardır. Bu bilginlerden bazılarının göre halifelerin yasağına rağmen yazabilen her sahâbî hadisleri yazmış; bazılarının göre ise, halifelerin yasağından sonra Hz. Ali ve ekolu hariç, uzun müddet hiçbir şey ne yazılmış ve ne de rivâyet edilmiştir. Dolayısıyla böyle bir süreç sonucu oluşan ve yazılı belgelere sahip olmayan Sünnî ana hadis kaynaklarına nasıl güvenilebilir?!

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sunni, Şii, Tedvîn

ABSTRACT

According to Contemporary Shi'a Scholars, Writing of Ahadith

This article attempts to examine The Shi'a scholars' claims and opinions about writing of hadith in the period of the prophet and Caliphs/Khalifas. They criticize generally the caliphs (apart from Ali), especially Omar, on The prohibiting of written of hadith for their political and Worldly aims. According to their claims, Ali and Ahl al-Bayt (family of the prophet) wrote ahadith and these materials have been transferred by Imams from a generation to another generation, thus The Shi'ite ahadith collections have been formed. In opinion of some scholars, every companions of the Prophet Muhammad that could be wrote ahadith in spite of the Prohibition. According to some others, there was no anything written or narrated after

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı

caliphs' prohibition except for Ali and his school. So, How to be trust in Sunni Hadith Collections not having such written documents?!

Key Words: *Hadith, Sunni, Shi'a, Writing of Hadith.*

Giriş

Hadislerin yazılması konusunda bugüne kadar pek çok araştırma yapıldı¹. Ne var ki, bu konu, çağdaş Şii âlimler ile Sünnî alimler arasında karşılıklı olarak detaylı bir biçimde ele alınıp irdelenemedi.² Halbuki dünyadaki Müslümanların en büyük kitlesini oluşturan Sünnî ve Şiilerin artık birbirlerinin farkında olmaları, birbirleri ile yüzleşmeleri ve birbirlerinin hassasiyetlerini tanımaları ve daha dikkatli adımlar atmaları gerekmez mi!? Bir taraftan birlik mesajı içerikli yayımlar yapan, beri taraftan da hadis yazımı vesilesiyle bir takım temelsiz iddialarını, daha açıkçası kendi doğrularını abartılı bir şekilde iletişim araçları ile sunarak bu mesajı işlevsiz kılan çağdaş bazı Şii alimlerinin de isabetli oldukları söylenemez. Bize göre hayli şaşırtıcı³ pek çok yeni iddianın internet ortamına taşınması, ister istemez birilerinin de bu tartışmaya katılmasını ve gerçeğin ortaya çıkmasına yardımcı olmasını zorunlu hale getirmiştir.

Her şeyden önce belirtmemiz gerekir ki, diğer Müslümanlar gibi Şiiler de Sünnet ve Hadîsi, Kur'an-ı Kerim'den sonra İslâm dininin ve İslâm kültürünün ikinci temel kaynağı olduğunu kabul etmektedirler⁴. Bu, oldukça önemli ortak bir paydadır.

1 Yapılan araştırmalardan bir kaç : Muhammed Accac el-Hatib, *es-Sünne Kable't-Tedvîn*, Beyrut-1401/1981; Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam İbn Münebbih*, İst.-1967; *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Beyrut-1404/1987; M. Mustafa el-A'zamî, *Dirâsât fil-Hadîsi'n-Nebevî*, Beyrut-1413/1992; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Diyanet Vakfı Yay.,Ank.1997, s. 26-68; İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İst.1997, s.7-19; Abdullah Aydınlı, "Hadis Rivayetinde Yazının Kullanımı ve Güvenirliliği", Sünnetin Dindeki Yeri (Sempozyum), Ensar Neşriyat İst.1997, s. 307-320.

2 Bu konuda Cemal Sofuoğlu'nun, "Şia-i İmamiye'nin Hadis Anlayışı" adlı tebliği ile Vaizzade Horasânî'nin bu tebliğ üzerine yaptığı değerlendirme gibi bir iki çalışmadan söz edebiliriz.(Bkz.*Milletler Arası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*,İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yay., İst.-1993.

3 Bu konuda 453 sayfalık bir kitap yazan Ahmed Hasan Yakub'un kitabına "Hz. Peygamber'in Sünneti Nerde? Ona Ne Yaptılar? (Eyne Sunnetu'r-Rasûl ve maza Fealu biha), adını vermesi, bu tespitimizi doğrular mahiyettedir. Tabir caizse, burada Sünnetin canına okuyanlar da tabii ki Ebû Bekir, Ömer ve onların yolunda giden Osman ve Muaviye'dir. Bkz., a.g.e, http://www.shiaweb.org/books/ayna_alsunnah/index.html,(Erişim tarihi: 17.11.2006)

4 Mustafa Kasîr el-Âmilî, *Kitabu Ali*, Kum/İran-1417/1996, s. 6.; Murtaza el-Askerî, el-Hüseynî, " Şia'ya Göre Sünnetin Dindeki Yeri (Sempozyomu), Ensar Neşriyat İst.1997, s.263-275.

Genel olarak kendi ölçülerine göre makbul olan sünnete bağlılıkta ve onu delil kabul etmek hususunda çok hassas oldukları da söylenebilir⁵. Araştırmamızın ilerleyen sayfalarında da görüleceği üzere kendi tezlerini destekleyen rivayetleri –zayıf veya uydurma olup olmadığını dikkate almadan- delil olarak kullanmakta tereddüt etmezler.

Diğer taraftan şîî ve sünnî alimlerin sünnet ve hadis anlayışlarında da bazı farklılıklar vardır. Şöyle ki: Şîa, ‘sünnet’ ve ‘hadis’ kavramlarına farklı anlamlar yüklemekte ve onları farklı tanımlamakta, dolayısıyla farklı muhtevada bir ‘sünnet’ tasavvuruna sahip bulunmaktadır. Zira Şîa, 12 İmâm’a ait söz, fiil ve takrirleri Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirleri gibi sünnet kategorisinde değerlendirmektedir⁶. Ehl-i Sünnet gibi rivâyeti olan her sahâbîden de hadis almamaktadırlar⁷. Ayrıca Şîa, “sahih hadis”de aranan diğer şartlara ilave olarak onun ravîsinin imâmî olması şartını aramaktadır⁸. Bununla birlikte kendi hadis kaynakları dışında bulunan hadisleri, sıhhat derecesi itibarıyla “hasen” hadisten sonra üçüncü mertebeyi ifade eden “muvevssak”(مَوْثِقٌ) veya zayıf (ضعيف) terimleriyle ifade etmektedir⁹.

Ayrıca Şîa uleması, kendi kaynaklarında bulunan hadislerin ta Hz. Peygamber zamanında ve O’nun gözetiminde yazıyla tespit edildiğini de iddia etmektedir¹⁰. Bu

⁵ Bkz. Murtaza el-Askerî, a.g.t., s.263-264.

⁶ Şîa’ya göre hadis: Ma’sûmun yani Hz. Peygamber’in veya 12 İmam’dan birinin sözünü, fiilini veya takririni anlatan haberdır (Bkz. Mâmeqânî, *Miqbâsu’l-Hidâye fi İlimi’d-Dirâye* (aynı müellife ait *Tenkîhu’l-Maqâl fi İlimi’-Ricâl’in sonunda*), Necef 1349, III, 25; eş-Şehîdu’s-Sanî Zeynüddîn b. Ali, *er-Riâye fi İlimi’d-Dirâye*, Kum-1408, s. 77). *Ma’sûmun*, Kur’an-ı Kerîm ve tabii işleri dışındaki söz, fiil ve takririnin kendisi ise *sünnet* ismini alır. (Mameqânî, a.g.e., s. 26). Verilen tariflerden anlaşıldığı gibi, Şîa’da *hadîs* ve *sünnet* kelimelerinin mânâlarına imamların söz ve fiilleri de dahil edilmektedir. Bilindiği gibi Sünnetler bu anlamda sadece Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerine hadis derler. Büyük bir farklılık ortaya çıkaran bu durumun sebebi, Şîa’nın, imamların *nassla* yani Hz.Peygamber tarafından belirlenmiş olmasına ve onların bazı üstün özellikler taşıdıklarına, bu arada, hata yapmaktan korunmuş (*ma’sûm*) olduklarına inanmalarındır. (Bkz. Cafer es-Sühbânî, *el-İtisam bi’l-Kitâb ve’s-Sünne*, Tahran-1417/1996, s. 341-46.

⁷ “Şîa, sadece Ehl-i Beyt tarihiyle dedelerinden- yani Sâdik’in babası Bakır’dan, o da babası Zeynelabidin’den, o da torun Hüseyin’den, o da Emiru’l-Mü’minin’den, o da Resulullah’tan -gelen sahih sünnete itibar ederler. Ama Ebû Hüreyre, Semüre b.Cüdebe, harici Amr b.Hittan, Amr b.el-As ve benzerlerinin İmâmîyye nezdinde sinek kadar değeri yoktur.”(Bkz.Muhammed el-Hüseyin Alu Kâşifi’l-Ğitâ’, *Aslu’ş-Şîa ve Usûlûha*, Beyrut, tsz, s. 79.) Binaen aleyh yaptığımız bir tespite göre Şîa, 166 veya takriben 200 kadar sahâbîyi makbul saymaktadır. (Bkz Mameqânî, *Tenkîhu’l-Makal*, Necef-1352, I, 5-169; Abdu’l-Huseyn Şerefuddîn, *el-Fusulu’l-Muhimme*, Tahran-1414/1996, s. 265-309.

⁸ Şîa’ya göre, bir hadisin sahih olabilmesi için o hadisi rivayet eden ravilerin Şîî -İmamî olmaları şarttır. (Bkz. eş-Şehîdu’s-Sanî, a.g.e., s.77; Mameqânî, *Miqbâs*, III, 55)

⁹ Bkz. eş-Şehîdu’s-Sanî, a.g.e., s. 84.

¹⁰ el-Âmilî, a.g.e, s.,21.

iddianın ilk defa kim veya kimler tarafından formüle edildiğini bilemiyoruz. Ancak iddiaya temel teşkil eden rivayetleri klasik Şîi kaynaklarında görebiliyoruz¹¹. Bu hususları, bir bakıma Şîa'nın kendi mezhebine yönelik müspet değerlendirmeleri olarak görmek mümkündür.

Diğer taraftan bazı Şîi yazarlar, Hz. Peygamber'in, hiçbir zaman hadislerinin yazılmasını yasaklamadığını, Hz. Ali'nin de hadisleri yazdığını; ama onun dışındaki halifelerin ise siyasî ve dünyevî maksatlarla sünnetin yazım ve rivayetini yasakladıklarını¹² ve sonuçta hadislerin ancak bir buçuk asır sonra tedvin edildiğini¹³; dolayısıyla, yazılı belgelere istinad etmeyen Sünnî ana hadis kaynaklarına güvenilemeyeceğini iddia etmektedirler¹⁴. Esasen Sünnî Müslümanları çok yakından ilgilendiren bu iddiaların, oldukça yeni olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, bırakın klasik Şîi kaynaklarını, 1351/1932 de vefat eden Mameqânî'nin eserinde bile söz konusu iddiaları göremiyoruz¹⁵. Demek ki, bu son iddiaların takriben 70 küsur yıllık bir geçmişi olduğu söylenebilir. Daniel Brown, "hadislerin geç yazıya geçirilmesinin onların sıhhatine zarar verdiği" düşüncesi, 19.yüzyılda ilk dönem Avrupalı hadis tenkitçileri tarafından ortaya atılmış olduğunu; onlardan Hind Ehl-i Kur'an'ına ve Mısırlı hadis inkârcılarına geçmiş olduğunu belirtmiştir¹⁶. Kanaatimizce Şîa da bu gruptan ilham almış olabilir.

Bu söylemleriyle Şîa, bir taraftan Sünnî hadis kaynaklarına güvenilemeyeceğini belirtirken diğer taraftan kendi kaynaklarında bulunan hadislerin hem teknik ve hem de tarihî açıdan daha çok güvene layık olduğunu vurgulamaktadır. Hatta çağdaş Şîi alimlerden Mustafa Kasîr el-Âmilî, Şîa dışındaki Müslümanların, kendi hadis kaynaklarını yeniden gözden geçirmelerini ve söz konusu kaynaklardaki hadisleri Ehl-i Beyt kanalı ile gelen hadislerle mukayese etmelerini önermektedir¹⁷. Bu yazara göre Şîa'nın dışındaki Müslümanlar, hep zannî

¹¹ Bkz.el-Kuleynî, *Usûlü'l-Kâfî*, Necef-1376/1957, I,122, Hadis no:171; Ebû Cafer Muhammed b. el-Hasen es-Saffâr, *Besâiru'd-Derecât fî Fedâilî Ali Muhammed*, Kum-1404,s.143-153; Krş. Buhârî, İlim, 39.

¹² Muhammed Sâdık Necmî, *Adva' ala's-Sahihayn*, s.46,-52, <http://www.shiaweb.org/books/sahihain/index.html>.(12.1.2006)

¹³ Muhammed Sâdık Necmî, *a.g.e.*, 55-57.

¹⁴ Muhammed Sâdık Necmî, *a.g.e.*, s.60.

¹⁵ Bkz. Mameqânî, *Miqbâs*, III,104.

¹⁶ Bkz Daniel Brown, *İslam Düşüncesinde Sünneti Yeniden Düşünmek*, Çev.Sabri Kızılkaya- Salih Özer, Ankara 2002, s. 127-128.

¹⁷ el-Âmilî, *a.g.e.*, s.22.

şeyleri savunmakta; buna karşın Hz. Peygamber zamanında ve onun yazdırmasıyla tedvin edilmiş olan kat'î sünneti ihmal etmekte ve hatta makul bir gerekçe göstermeden bu sünneti inkâr etmektedirler. Yazara göre bu tavrın arkasında da açıkça siyasi sebepler vardır¹⁸. Bu anlatıma göre Şiîlerin hadisleri kat'î ve sahih diğerlerinininki ise zannîdir.

Öte yandan Hz. Ali (40/661) dışındaki halifeleri, daha açıkçası Hz. Ebû Bekir'i (13/634) ve özellikle Hz. Ömer'i (23/643) kıyasıya eleştirip yargılamayı kendileri için yerine getirilmesi mutlaka gerekli mukaddes bir vecibe sayan ve bir türlü bunu bitiremeyen bazı çağdaş Şiî bilginler, bu kez bu halifelerin hadis yazımını ve rivayetini siyâsî maksatlarla yasakladıklarını ve dolayısıyla Sünnî kaynaklara güvenilemeyeceğini ileri sürerek yeni tartışmalara kapı açmaktadırlar. Daha sonra görüleceği üzere Şîa bu iddialarının pek çoğunu Sünnî kaynaklardaki bir kısım rivayetlere dayandırmakta, söz konusu rivayetleri de Şîî doktrinine göre yorumlamaktadır.

Biz bu makalemizde başlıkta da belirttiğimiz gibi Hadislerin Yazılması konusunda çağdaş Şiî ulemasının görüşlerini tespit etmeye çalışacağız. Yeri geldikçe Şîa ile Ehl-i Sünnetin görüşlerini mukayeseli olarak inceleyip konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaya gayret edeceğiz.

1. Kavramsal Alan

Önce hadislerin yazı ile tespiti konusunda en çok karıştırılan “kitâbetü'l-hadîs” ve “tedvînü'l-hadîs” kavramlarının farklı anlamlar ifade ettiklerini belirtmek gerekmektedir. Çünkü “ Evvelu men devvene'l-hadîse İbn Şihâb ez-Zühriyyü” ifadesi genel olarak şöyle anlaşılmıştır: Hadisleri ilk defa yazan ez-Zühri (124/742) olmuştur. Halbuki hadisleri ilk yazan ez-Zühri değildir¹⁹. ez-Zühri hadisleri ilk toplayan, daha doğrusu resmî olarak bütün sünnetin toplamasında önde gelen alimlerdenidir. Burada yazma anlamına gelen “kitâbet” kavramı ile toplama anlamına gelen “ tedvîn” kavramı karıştırılmıştır.

Hadis literatüründe; “kitâbetü'l-hadis²⁰”, “takyîdü'l-hadis²¹”, “takyîdü'l- ilim²²” tamlamaları eş anlamlı olup, Resûlullah (s.a.v.) ve sahâbe devrindeki “hadîs yazma”

¹⁸ el-Amîlî, a.g.e., s. 9.

¹⁹ M. Mustafa el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, Çev. Prof. Dr. Hulûsi Yavuz, İz Yayıncılık, İst. 1993, s.20.

²⁰ Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 83.

²¹ Aydınlı, *Hadis İstılahları*, s. 149.

faaliyetini ifade etmektedir. Başka bir tanıma göre "kitâbet" terimi, sahâbe ve büyük tabîiler zamanında "hadislerin yazılmasını" anlatmaktadır²³ ki bu da "Hadis tarihi"nin birinci safhasını teşkil eder.

Tedvîn ise; sözlükte toplamak, bir araya getirmek anlamındadır. Terim olarak, hadislerin yazılı metinlerini bir araya getirerek defter veya kitap halinde toplama safhasına denir²⁴. Başka bir anlatımla "tedvîn", muhtelif yazı malzemesinde veya hafızalarda dağınık olarak bulunan hadislerin konu ayırımı yapılmadan resmen toplanıp kitap haline getirilmesidir. "Hadis tarihi"nin ikinci safhasını oluşturan bu faaliyet hicrî birinci asrın sonlarında başlayıp ikinci asrın sonlarına kadar devam eder²⁵. Ne var ki bu iki terim zaman zaman birbirinin yerine kullanılmıştır²⁶.

Şîi literatürde ise "kitâbet" ve "tedvîn" terimleri yukarıda ifade edildiği gibi farklı iki eylemi ifade etmez. Konu ile ilgili yazılan kitap ve makalelerden ve bunlara verilen isimlerden anlaşıldığına göre, çağdaş şîi yazarlar, hadislerin yazılması anlamında "kitâbetü'l-hadis"²⁷ teribinin yanı sıra tedvînü's-sünne", tedvînu'l-hadis" sözcüklerini de kullanmaktadırlar²⁸. *Vesâilu's-Şîa'* adlı eserin mukaddimesinde belirtildiğine göre, Şîa'ya göre "resmî tedvin" için bir zaman dilimi belirtmeye ihtiyaç yoktur. Çünkü Şîa'da resmi hadis tedvini, Hz. Peygamber döneminde başlamış, hiç kesintiye uğramadan on ikinci İmam'ın gaybetine (h.329) kadar devam etmiştir²⁹.

Çağdaş Şîi alimler tarafından farklı değerlendirilen "hadislerin yazılması" meselesinin daha ziyade Hz. Peygamber ve sahâbe dönemi ile ilgili kısmı üzerinde durmak istiyoruz. Çünkü çağdaş şîi yazarların eleştirileri, dah çok bu dönemdeki halifelerden Hz. Ebû Bekir ve Ömer üzerinde yoğunlaşmaktadır.

²² Hatib el-Bağdâdî, hadislerin yazılması konusunda yazdığı eserine *Takyidu'l-İlm* adını vermiştir. (Bkz. Hatib el-Bağdâdî, *Takyidu'l-İlm*, nşr. Yusuf el-İş, Beyrut-1974).

²³ Bkz. Ahmet Yücel, "Kitâbet", *DİA*, XXIV, 81.

²⁴ Bkz. Mücteba Uğur, *Hadis İlimleri Edebiyâtı*, Ankara-1996.

²⁵ Aydınlı, *Hadis İstihlaları*, s. 153.

²⁶ Accac el-Hatîb, *a.g. e.*, s. 356-357.

²⁷ Aydınlı, *Hadis İstihlaları*, s. 83.

²⁸ Bkz. Muhammed Rıda el-Huseynî el-Celâlî, *Tedvînu's-Sunneti's-Şerife*, Kum-1413,1417; Ali eş-Şehristânî, *Menu Tedvîni'l-Hadis*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm;(Erişim tarihi, 3.5.2005) Galip Hasan eş-Şehbender, *Muşkiletu Tedvîni'l-Hadis*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/mshklatween/ch18.htm; Muhammed Sâdık Necmi, "Mesîretu Tedvîni'l-Hadis'i'n-Nebeviyi's-Şerife", http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/7.htm.(Erişim tarihi, 12.1.2006)

²⁹ el-Hurr el-Amilî, *Vesâilu's-Şîa'*, Mukaddime, I, 40 <http://www.alhikmeh.com/arabic/mktba/hadith/wasael01/index.htm>.(Erişim tarihi, 12.1.2006)

Diğer halifelerin de Ebû Bekir ve Ömer'in metodunu takip ettikleri, hadis yazımı ve rivayet yasağının devam ettiği, Hz. Osman seleflerinin yolunu takip ettiği, hadis nakli ve rivayetine karşı savaşın şiddetlendiği,³⁰ Muaviye döneminde hadis yudurma faaliyetleri daha çok arttığı³¹ hususuna da işaret edilir.

2. Hz. Peygamber Dönemi ve Hadis Yazımı

2.1. Hz. Peygamber'in Tutumu

Literatüre baktığımızda, hadislerin yazımını hem yasaklayan, hem de buna izin veren, Hz. Peygamber'e ait hadislerin var olduğunu görürüz. Sünnî ve Şîî alimler bu iki grup hadis farklı değerlendirmişlerdir. Hem hadislerin yazımını yasaklayan Ebû Saîd el- Hudrî hadisini ve hem de hadis yazımına izin veren pek çok rivayeti sahih kabul eden sünnî alimler, görünürde birbiriyle çelişen bu iki grup rivayetin aralarındaki çelişkiyi giderip uzlaştırmaya gayret etmişler ve son tahlilde Hz. Peygamber'in, Kur'an'a karışır endişesiyle geçici bir süre hadis yazımını yasakladığını veya Kur'an'la hadisin aynı sayfaya yazılmasını yasakladığını; bu endişe ortadan kaldıktan sonra hadis yazımına müsaade ettiği sonucuna varmışlardır³². A'zamî'nin tespitine göre 50 sahâbî hadis yazmış ve bu yazılanlardan bazı belgeler günümüze kadar gelmiştir³³.

Çağdaş Şîa uleması ise genel olarak hadis yazımına izin verildiğini ifade eden rivayetleri sahih kabul ederken hadis yazım yasağını ifade eden rivayetleri sahih kabul etmezler³⁴. Daha açıkçası hadis yazım yasağını belirten rivayetlerin zayıf olanları bir tarafa, Şîa, Ehl-i Sünnetin çoğunluğu tarafından sahih kabul edilen ve hadis yazım yasağına delil teşkil eden Hz. Peygamber'in "*Benden (Kur'an'dan başka) bir şey yazmayınız! Kim benden Kur'an'dan başka bir şey yazmışsa onu imhâ etsin*" mealindeki hadisini de delil olarak kabul etmez. Hatta bu hadisin delil olmayacağı konusunda Şîa'nın görüş birliğinde olduğu da söylenebilir. Ancak "bu hadisin neden delil olamayacağı" hususunda Şîa ulemasının açıklaması ve üslubu farklıdır.

³⁰ M.Sâdık Necmî, a.g.e., s. 50 –51.

³¹ M.Sâdık Necmî, a.g.e., s. 51

³² Hadislerin yazılmasını hem yasaklayan, hem de yazıma izin veren bu iki grup rivayetler arasındaki ihtilafı çözmek için önerilen diğer görüşler için meselâ bkz. Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Baisu'l-Hasis*, tzs., Beyrut, s.132-133; Süyûtî, *Tedribu'r-Râvî*. Dâru'l-Fikr,Beyrut 1414/1993, s. 276-278, Ahmet Yücel, "Kitâbet", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara 2002. XXVI, 81-83.

³³ Bkz.A'zamî, *Dirasât*, s. 92-167.

³⁴ el-Celâî, a.g.e./www.14masom.com/hdeath_sh/19/2part6.htm(Erişim tarihi, 12.1.2006)

Bazılarına göre yazımı yasaklayan hadisin, yazıma izin veren hadislerle ters olması onun uydurma olduğunu göstermektedir³⁵. Nitekim çağdaş şii yazarlardan Murtaza el-Askerî, pek çok rivayetle çelişen bu hadisi sahih kabul etmenin mümkün olmadığını ve hatta bu haberin Muaviye döneminde uydurulduğunu ileri sürmüştür³⁶. Bu yazara göre bir taraftan Hz. Peygamber'den hadislerinin ezberlenip belenmesi ve tebliği için teşvik etmesi, hadisini rivayet edenlere dua etmesi, yazmak isteyenlere izin vermesi ile ilgili hadisler rivayet edilirken; beri taraftan aynı Peygamber'den hadis yazımını yasakladığına dair hadisler nasıl rivayet edilebilir? Bu mümkün değildir. Hadis yazım yasağını ifade eden bu hadisleri Resûlullah söylememiştir³⁷. Bu haberler muhtemelen Muaviye zamanında rivayet edilip Hz. Peygamber'in hadisleri arasında kaydedilmiş ve onun sünnetinden sayılmıştır³⁸. Aynı mantıktan yola çıkan Cafer es-Sübhânî, bir eserinde bu meâldeki merfu ve mevkuf bütün hadislerin hepsinin uydurulup Hz. Peygamber'e nisbet edildiğini ileri sürmüştür³⁹. O şöyle demiştir: "Hz. Peygamber, hadisin öğrenilmesini, naklini, neşir ve tedvinini yasakladıysa o zaman şu hadisin anlamı nedir? " Benim sözlerimi duyup, belleyen onları ezberleyip tebliğ edenin Allah yüzünü ak etsin. Nice bilgi sahibi vardır ki, o bilgiyi kendisinden daha iyi anlayan birisine nakledebilir". Ya şu hadis ne anlama geliyor: " Benden bir şey dinleyip onu duyduğu gibi tebliğ edenin Allah yüzünü ak etsin kendisine tebliğ edilen niceleri vardır ki o sözü bizzat duyardan daha iyi kavrar." Veya şu hadis? "Ya Rab! benim halifelerime acı, Ya Rab! benim halifelerime acı Ya Rab! benim halifelerime acı. Ey Allah'ın Rasulü senin halifelerin kim? diye sorulunca o şöyle buyurdu: " Benden sonra gelen benim hadisimi rivayet edenlerdir." Bu hadisler varken söz konusu yasak Resûlullah'a nasıl nisbet edilebilir? Ayrıca Hz. Peygamber'in "Ebû Şah için hutbeyi yazınız"; Abdullah b. Amr'a hitaben "Yaz! Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki -ağzını işaret ederek- buradan haktan başka bir şey çıkmaz" mealinde hadis yazmayı emreden meşhur hadisleri vardır. Ayrıca Kur'an, dünyevî hayatı ilgilendiren basit borçların bile yazı ile tesbitini emrederken, nasıl olur da dinin ikinci kaynağı olan sünnetin yazımı yasaklanabilir? Bu asla mümkün değildir⁴⁰.

³⁵ Murtaza el-Askerî, *Meâlimü'l-Medreseteyn* II, 55, http://www.shiaweb.org/books/maalem_al-madresatain_2/pa11.html, (Erişim tarihi, 21.1. 2006)

³⁶ Murtaza el-Askerî, *a.g.e.*, II, 54-57.

³⁷ Murtaza el-Askerî, *a.g.e.*, II, 55,

³⁸ Murtaza el-Askerî, *a.g.e.*, II,54

³⁹ Sübhânî, *el-Milel ve'n- Nihal*, Kum-1404, s. 52-56.

⁴⁰ Sübhânî, *a.g.e.*, s. 52-53.

Sübhânî'nin bu sözlerinden sanki hadislerin rivayetini, müzakere ve neşrini Hz. Peygamber'in yasakladığını iddia eden birileri varmış da yazar da onların bu iddialarını çürütmek için yukarıdaki delilleri zikretme gereği duymuş gibi bir durum söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki söz konusu görüşleri kabul eden Sünnî hiçbir alim yoktur.

Aynı yazar bir başka eserinde bu kez aynı konu ile ilgili sadece merfû hadisleri metin ve sened yönünden ele alır ve Ebû Saîd hadisinin delil olabilecek nitelikte olmadığını ileri sürer ve nedenini de şöyle izah eder: Her şeyden önce bu hadisin metni muzdaribtir⁴¹. Çünkü bir rivayette:

" لا تكتبوا عني شيئاً، فمن كتب عني شيئاً فليمححه " ⁴². Başka bir rivayette ise şöyledir: " لا تكتبوا عني شيئاً سوى القرآن، ومن كتب شيئاً سوى القرآن فليمححه " ⁴³

Bu yazıımıza göre bu metinlerdeki lafız farklılıkları hadisin muzdarib sayılması için yeterli bir sebeptir.

Ayrıca bu hadisin senedinde bulunan Zeyd b.Eslem de zayıf bir ravidir ve rivayetini güvenilmez. Çünkü Zehebî'nin kaydettiğine göre bu ravî Kur'an'ı kendi re'yi'ne göre tefsîr edermiş⁴⁴. Müslim'in kendisine güvenip rivayetini kaydetmede bir beis görmediği bu ravî, Sübhânî'ye göre zayıftır ve rivayeti delil olabilecek nitelikte değildir⁴⁵. Subhanî, devamlı kanaatini şöyle ifade eder: " Hz. Peygamber'in hadis yazımını yasakladığı muhaddisler arasında meşhurdur ama bunun aslı yoktur. Böyle nice meşhur şeyler vardır ki, onların aslı astarı yoktur"⁴⁶.

Muhammed Sâdık Necmî'ye göre de bu hadis, uydurmadır⁴⁷. Yazar bu yargıya nasıl vardığını şöyle izah eder: Eğer bu hadis sahih olsaydı, hadis yazımına karşı çıkan Ebû Bekir ve Ömer bu hadisi delil olarak kullanırlardı. Onların bu hadisi delil olarak kullanmamaları bunun uydurma olduğunu gösterir⁴⁸. Kabul edelim ki bu hadis sahih; o zaman da İmam Malik, Ahmed b. Hanbel ve sahihleri, müsnedleri ve sünenleri yazanlar, bu eserleri yazdıklarından dolayı Rasûlüllah'ın emrine muhalefet

⁴¹ Cafer es-Sübhânî, *el-Hadis bene'r-Rivâye ve'd-Diraye*, s.17-18, http://www.14masom.com/hdeath_sh/17/index1.htm

⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III,12

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *ay*.

⁴⁴ Zehebî, *Mizânü'l- İ'tidâl*, Dâru'l-Fikr, tsz, II, 98.

⁴⁵ *es-Sübhânî, a.g.e., s. 18.*

⁴⁶ *es-Sübhânî, a.g.e., s.12.*

⁴⁷ Bkz. M. Sâdık Necmî, *Edvâ' ala's-Sahihayn*, s.47, <http://www.shiaweb.org/books/sahihain/index.html>

⁴⁸ *Necmî, a.g.e., ay. (2 numaralı dipnot)*

edenlerin ilki olurlardı⁴⁹. Celâlî de Sübhânî gibi yukarıdaki hadisin lafız farklılıklarına dikkat çeker; ancak daha sonra da bu farklılıkların hadisin mana ile rivâyet edildiğine bağlanabileceğini ifade eder. Celâlî, sonuç olarak metin itibarı ile bu hadisin mevkûf olduğunu, dolayısıyla bu konuda delil olamayacağını belirtir⁵⁰. Şehbender, söz konusu hadisin senedinde yer alan Zeyd b. Eslem'in hafıza bakımından kusurlu olduğunu ve metin itibarı ile de bu hadisin mevkûf olduğunu belirtir⁵¹.

Görüldüğü gibi izlenen yol ve değerlendirmelerin farklılığı bir tarafa, yasakla ilgili rivayetlerden en sahihinin bile delil olabilecek nitelikte olmadığı hususunda çağdaş Şîi bilginlerin ittifak ettiği söylenebilir. Bu hadis delil olabilecek nitelikte olmadığına göre Hz. Peygamber'in de bu konuda herhangi bir yasağı olmadığı sonucu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Sünnî alimlerden söz konusu hadisi uydurma kabul eden muteber bir alime rastlamış değiliz. Ancak azınlık da olsa bazı Sünnî alimlerin de söz konusu hadisi mevkuf olarak değerlendiklerine burada işaret edelim⁵². Bu durumda Şîa'dan hadisin mevkuf olduğunu iddia edenler, azınlığın görüşünü tercih etmiş bulunmaktadır. Şunu da kaydedelim ki, söz konusu hadisi sahih kabul etmemekle beraber böyle bir yasağın ihtimal dahilinde olduğunu belirten ibarelere -ender de olsa- Şîa'ya ait bazı kaynaklarda rastlamak mümkündür. Nitekim *Vesâilü's-Şîa* adlı eserin önsözünde yer alan bir pasajda : " Hz. Peygamber'in hadislerinin yazımını yasakladığı doğru olsa bile biz bu yasağın bi'setin ilk yıllarına ait olup, Kur'an'la başka bir şeyin karıştırılması endişesine yönelik olduğuna yorumlamamız mümkündür"⁵³ denilmektedir. Cafer Murteza el-Âmilî de şöyle demektedir: "Biz Hz. Peygamber'in Kur'an'dan başka bir şeyin yazımını yasakladığına inanmıyoruz. Eğer bu hadis sahih ise Hz. Peygamber'in bunu, Kur'an'a başka şeyleri karıştırmamaları için huzurunda vahyi yazan kâtiplerine söylemiştir"⁵⁴.

⁴⁹ Nemeçî, a.g.e., ay.

⁵⁰ el-Celâlî, *Tedvinu's-Sünnetü's-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2part1.htm

⁵¹ eş-Şehbender, "Muşkile", onbeşinci bölüm,

⁵² Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 208; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II,132. Kâmil Çakın ise, söz konusu hadislerle ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Hadis yazımının yasaklanmasıyla ilgili rivayetlere, metin ve isnad açısından yönelebilecek bu gibi tenkitler, bu gibi hadislerin sahih olmadığı fikrini güçlendirmektedir."(Bkz. Kâmil Çakın, *İslâm'da Hadis ve Sünnet'in Yeri*, Seba yayınları, 1997, s. 90.

⁵³ Hurr el-Âmilî, *Vesail*, s. 6

⁵⁴ Cafer Murteza el-Âmilî, *Hakaik Hamme Havle'l- Kur'ani'l-Kerîm*, Kum-1401, s. 79.

Aslında bu son iki yaklaşımın Ehl-i Sünnet alimlerinin yaklaşımına yakın olduğu açıktır. Zira Ehl-i Sünnet alimleri de yasağın sürekli olmadığı ve geçici olduğu kanaatine sahiptirler⁵⁵. Ne var ki, daha önce de ifade edildiği gibi çağdaş Şîî ulemâsının çoğunluğunun kanaati, Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin yazım yasağını ifade eden sahih bir hadisinin olmadığı; dolayısıyla onun böyle bir yasağının da söz konusu olamayacağı yönündedir⁵⁶. Her rivayeti atlamadan değerlendirmek ve hadis yazım olayının seyrini ve nereden nereye geldiğini takip etmek bakımından hadis yazım yasağını ifade eden sahih hadisin ve aynı mealde onu destekleyen zayıf hadislerin bir değeri vardır. Pratikte ise Şîî ve Sünnî alimlerin bu konuda vardıkları sonuç pek de farklı değildir. Zira Sünnilere göre Hz. Peygamber tarafından bir ara hadis yazımı yasaklanmış, sonra yine Hz. Peygamber tarafından bu yasak kaldırılmış ve son tahlilde hadis yazımına müsaade edilmiştir. Binaenaleyh hadis yazımı mubahtır. Şîilere göre ise Hz. Peygamber hiçbir zaman hadis yazımını yasaklamamıştır ve dolayısıyla hadis yazımı mubahtır.

2.2. Ashabın Tutumu

Şîa ulemâsının çoğunluğuna göre hadisler, Hz. Peygamber döneminde yazılmıştır⁵⁷. Ancak hadisleri kim veya kimler yazmıştır? Yani hadisleri genel olarak yazmayı beceren ve yazmak isteyen her sahâbî mi yazmıştır, yoksa sadece Hz. Ali ve Ehl-i Beyt mi yazmıştır? Bu konuda Şîî bilginler farklı kanaattedirler.

Bazı Şîî alimlere göre yazabilen her sahâbî hadis yazmıştır. Nitekim Ahmed Hasan Yakub şöyle demiştir: "Allah'ın dinine ve Peygamber'in Sünnetine önem veren ve yazabilen her sahâbî hadis yazmıştır"⁵⁸. Sâdık Necmî, Hz. Peygamber zamanında ashâb arasında hadis yazımının yaygın olduğunu, onların yazmayı zarurî bir ihtiyaç olarak gördüklerini, imkân ve kabiliyetleri ölçüsünde hadisleri yazdıklarını, Hz. Peygamber'in yazmayı teşvik ettiğini ve hadis yazarlar arasında Abdullah b. Amr ile Ebû Bekir'in de bulunduğunu belirtmiştir⁵⁹. Sübhânî de şöyle demiştir: "Sahâbeden bir grup Hz. Peygamber döneminde hadis yazmışlardır"⁶⁰. Ancak Ehl-i Beyt'ten gelen haberler göstermektedir ki, Hz. Ali, hadislerin tedvininde en önde yarışanlardan

⁵⁵ Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmau'l-Fetavâ*, III, 218.

⁵⁶ el-Celâfî, *Tedvinu'Sünneti's-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2tamhid.htm

⁵⁷ Cafer es-Sübhânî, *el-Hadis beyne'r-Rivâye ve'd-Dirâye*, s.12.
http://www.14masom.com/hdeath_sh/17/index1.htm

⁵⁸ Ahmed Hasan Yakub, *Eyne Sünnetü'r-Resûl*, s.49.

⁵⁹ Sâdık Necmî, *Advâ' ala's-Sahîhayn* s.41

⁶⁰ Cafer es-Sübhânî, *er-Rivâye*, s.15

biridir⁶¹. Abdulhadî el- Fadlî de Hz. Peygamber zamanında bir kısım sahâbînin hadis yazdığını ve Peygamber'in de bunu onayladığını dolayısıyla hadis yazmanın caiz olduğunu delilleri ile kaydetmektedir. Buna göre başta Hz. Ali olmak üzere Hz. Peygamber zamanında bazı sahâbîler hadis yazmışlardır⁶². Ancak Hz. Ali, özel olarak yazmış ve onun yazdıkları kitaplarda toplanmış, bu kitapları da Ehl-i Beyt, altın ve gümüşü saklar gibi nesilden nesile korumaya devam etmişlerdir.⁶³

Galib Hasan eş-Şehbender ise bu konuda daha farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu müellif, Hz. Peygamber zamanında Hz. Ali dışındaki sahâbîlerin hadis yazdığını gösteren haberlerin itimada şayan olmadığını ileri sürmektedir. Bu alime göre Hz. Ali'nin hadis yazdığını gösteren rivayetler hariç, hadis yazımına izin veren veya onu men'eden rivayetlerin hiç birisi tenkit eşliğini geçemez⁶⁴. Bu tenkitlere göz yumularak Abdullah b. Amr'ın hadis yazdığı kabul edilse bile, bu çok da önemli değildir. Zira o kendi bireysel iradesiyle Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmiş veya yazmıştır. Onunla Hz. Peygamber arasında hadis yazma hususunda bir anlaşma yoktur. Ebû Şah için yazılan şey de bir hutbeden ibarettir. Bunların hiç birisi hadislerin yazılması ve tedvîni hususunda Nebevî hedefin bir planını yansıtmaz⁶⁵. Yazar, bu konudaki kanaatini şöyle ifade eder: İmamiyye Şîası, cumhurun (Ehl-i Sünnetin) kabul ettiği "Hz. Peygamber, (geçici bir süre) hadislerinin yazımını yasakladığı" fikrini kabul etmez. Aynı zamanda hadis yazımı herkese de müsaade edilmiş değildir. Şîa' inancına göre: Hz. Peygamber, Kur'an'ın yazım ve tedvînini garanti altına aldığı gibi hadislerinin yazım ve tedvînini de garanti altına almıştır⁶⁶. Hz. Peygamber, imanına, dini korumadaki titizliğine ve geleceğine çok güvendiği bir şahsa hadislerini yazdırmıştır⁶⁷. Bu şahıs da Hz. Ali'den başkası değildir⁶⁸. Bunu ispat sadedinde Şîi kaynaklar, Hz. Peygamber ve Hz. Ali döneminde yazılan ve miras olarak gelen muayyen bazı belgelerin bulunduğunu kaydetmişlerdir. Bunların bazıları

⁶¹ Cafer es-Sübhânî, er-Rivâye, s.16.

⁶² Abdülhadî el-Fadlî, " Rivâyetül-Hadîs" s 2-4, http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/1.htm

⁶³ Ahmed Hasan Yakub, a.g.e. s.49.

⁶⁴ eş-Şehbender, a.g.m., 17. fasıl.

⁶⁵ eş-Şehbender, a.g.m., 12.fasıl.

⁶⁶ eş-Şehbender, a.g.m.,18. fasıl, http://www.14masom.com/hdeath_sh/mshkla-tdween/ch18.htm

⁶⁷ eş-Şehbender, a.g.e., ay.

⁶⁸ eş-Şehbender, a.g.e., ay.

bizzat Hz. Ali'nin hattı ile yazılmıştır. Bunlar, Sahifetu Ali, Kitabu Ali, (el-Camia Müshafu Fatıma ve el- Cefr gibi belgelerdir⁶⁹.

Bu yazara göre Hz. Peygamber, hadis yazımını ne yasaklamış ve ne de herkese izin vermiştir. Hz. Peygamber bu izni sadece özel olarak kendisine çok güvendiği Hz. Ali'ye vermiştir. Bunda da garipsenecek bir şey yoktur. Çünkü pek çok önemli şeyde Hz. Ali Resûlullah'ın sırdaşdır⁷⁰. Buna göre Resûlullah, hadisini makro planda Hz. Ali'ye yazdırmış, o da bunu yazılı olarak miras bırakmış, bu miras da hidayet imamları kanalıyla büyükten büyüğe intikal etmiştir. Hz. Peygamber hadislerinin korunması için bir plan yapmış, vahyi metlûvv olan Kur'an'a kâtip tayin ettiği gibi vahyi-gayri metlûvv olan hadislere de kâtip tayin etmiş ve bunu herkese mubah kılmamıştır⁷¹.

Hemen belirtelim ki Galib eş-Şehbender'in bu konuda inhisarcı bir tutum sergilediği açıktır. Çünkü yazarımız, hadislerin muhafazası görevinin sadece Hz. Ali'ye verildiğini belirtmektedir. Bu, oldukça ilginç bir yaklaşım. Ancak Şîî alimlere göre bunun pek çok nedeni vardır. Her şeyden önce o dönemde yaşayan her Müslüman, düşünce ve iman bakımından aynı seviyede değildir. Herkes bu görevin ağırlığını taşıyacak ve onun inceliklerini anlayacak imkân ve seviyeye sahip değildir⁷². Bu nedenle Hz. Peygamber, kendi kucağında yetiştirdiği, ilmine ve ehliyetine güvendiği Hz. Ali'yi ilimle teçhiz etmiş sonra da bu görevi ona vermiştir⁷³. Hz. Ali de süt çocuğunun annesini takip ettiği gibi Hz. Peygamberi takip etmiştir⁷⁴.

Ayrıca bu işin bir de gizlilik, sırrılık yanı vardır. Hz. Ali bu hususu şöyle ifade eder: “ Ben her gün ve her gece Rasûlullah'ın huzuruna varır, onunla tek başıma görüşür ve onu takip ederdim. Rasûlullah'ın bana yaptığı bu özel muameleyi hiç kimseye yapmadığını ashop da mutlaka bilirdi. Bazen Rasûlullah, bana gelir, bu görüşmemiz çoğu kez benim evimde olurdu. Ben onun yanına vardığımda hanımlarını dışarı çıkarır ve yanında benden başka kimse kalmazdı. O bana geldiğinde ise Fatıma veya çocuklarımdan hiç birisi dışarı çıkmazdı. Ben sorunca

⁶⁹ eş-Şehbender, *a.g.m.*, 18. fasıl, http://www.14masom.com/hdeath_sh/mshkla-tween/ch18.htm. Krş. Abdülhâdî el-Fadlî, “Mesâdiru İlimi'l-Hadîs”, www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/1.htm (Erişim tarihi, 16.7.2006).

⁷⁰ eş-Şehbender, *a.g.m.*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/mshkla-tween/ch17.htm

⁷¹ eş-Şehbender, *a.g.m.*, 18. fasıl, http://www.14masom.com/hdeath_sh/mshkla-tween/ch18.htm

⁷² M.Kasîr Amilî, *a.g.e.*, s.14-15.

⁷³ M.Kasîr Amilî, *a.g.e.*, s.16.

⁷⁴ M.Kasîr Amilî, *a.g.e.*, s.17.

Rasûlüllah cevap verir, sorularımı bitirip sustuğumda ise o anlatmaya başlardı. Rasûlüllah, her inen âyeti bana okutur ve yazdırır, ben de yazardım. Rasûlüllah, Kur'an'ın tefsirini, tevlini, nâsihini mensûhunu, muhkemini, müteşabihini amını hassını bana öğretti ve bana dua etti⁷⁵. Bu duaya mazhar olan ve öğrendiği hiçbir şeyi unutmayan Hz. Ali bu hadisleri kendisi için değil kendisinden sonra gelen imamlar için yazmıştır⁷⁶. Az önce Hz. Ali'nin hadis yazdığını gösteren belgelere işaret edilmişti. Bu belgelerden *Sahifetu Ali* adlı belgenin var olduğunu gösteren rivayetler, Sünni kaynaklarda da mevcuttur⁷⁷.

Şîî kaynaklara göre ise Hz. Ali'ye ait birden fazla sahife vardır. Oldukça hacimli olan bu sahifeler imamlara intikal etmiştir. Nitekim Necâşî'nin(450/1058) Muhammed b. Azafir es-Sayrafi'den rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: “ Ben el-Hakem b.Utbe b. Uyeyne ile beraber Ebû Ca'fer'in yanında idim. Ona bir şeyler sormaya başladı. Ebû Cafer onu (ilmi ile)şereflendiriyordu. Ancak bir meselede ihtilafa düştüler. Bunun üzerine Ebû Cafer: Yavrum Hz. Ali'nin Kitab'ını çıkar dedi. O da dürülmüş büyük bir kitap çıkardı, Ebû Cafer kitabı açıp bakmaya başladı, hatta o ihtilaf edilen meseleyi orada buldu. Ebû Cafer: “ Bu Hz. Peygamber'in imla ettirdiği ve Hz. Ali'nin yazdığı kitaptır” dedi⁷⁸.

Necâşi (450/1058)'den nakledilen bu rivayetlere göre Hz. Ali'de bulunan ondan da İmam Bakır' a intikal eden bu sahifeler şer'î pek çok hüküm ihtiva etmekte; hadis tedvîn döneminde bunlardan önce yazılmış hiçbir sahife bulunmamaktadır. Ehl-i Beyt imamları bu sahifelerin varlığıyla iftihar ederler ve bunları büyük bir zenginlik sayarlar. Şîa uleması muteber kitaplarında bunları zikreder. Bunlar ilim şahikasının temelini oluştururlar. Binaen aleyh Şîa'da hadis kitabeti sürekli devam etmiş hiçbir ara ve kesintiye uğramamıştır⁷⁹. İmam Sâdık döneminde daha büyük bir fırsat yakalanmış, daha geniş çapta hadis yazma faaliyeti sürdürülmüş 4 bin kişi ondan ilim öğrenmiştir. Sadece Kûfe mescidinde bir anda 9 yüz alim ondan ders almıştır. 4 yüz müellif 4 yüz kitap yazmıştır. Bunlar “4 yüz usûl” diye meşhur olmuşlardır. Bu asılların bazısının dağınık, bazısının kayıp olması söz konusu olduğundan İmam Rıdâ'nın

⁷⁵ el-Küleynî, *Usûlü'l-Kâff*, Necef-1969, Fadli'l-İlim 22, hds no: 190 (1140-144); Abdulhâdi el- Fadlî, “Rivayetu'l-Hadis”, http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/1.htm

⁷⁶ Bkz. M.Kasîr el-Amilî, *a.g.e.*, s.17-18.

⁷⁷ Buhârî, İlim, 39; Medîne, 1; Cizye, 10; Ferâiz, 10; Müslim, İtk, 20; Ebû Dâvûd, Sünen, Menâsik, 95-96; Nesâî, Kasâme,12; İbn Mâce, Diyât 21; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, 1/79, 122, 81,100,102.

⁷⁸ Ahmed Ali en-Necâşî el-Kûfî, *Ricalu'n-Necâşî*, Kum-1413, II, 270

⁷⁹ M.Sâdık Necmî, *a.g.e.*, s.44

öğrencileri, mevcutları kendi özel metodlarına göre müstakil kitaplarda toplamışlar ve bunlara Cami ismini vermişlerdir. Bunlar, imamların gaybet zamanına kadar yazdıkları kitaplardan başkadır. İmam Rıda döneminden Kuleynî zamanına kadar müracaat kaynağı bu camilerdir. Kuleynî ise (329/940) *el-Kâfî*'yi yazmış, arkasından İbn Babeveyh el-Kummî(381/991) *Men la Yahduruhu'l-Fakîh*'i kaleme almıştır. Daha sonra Şeyh et-Tûsî(460/1607) et-Tehzîb ile *el-İstibsâr* adlı eserlerini telif etmiştir. Böylece Şîa'nın meşhur *Kütüb-i erbaa*'sı ortaya çıkmıştır⁸⁰.

Kısaca belirtmek gerekirse Şîaya göre Hz. Peygamber'in sağlığında hadislerin yazıldığına ihtilaf yoktur. Kimin yazdığı hususunda farklı görüşler vardır. Bazı alimlere göre Ali ve Hz Ebû Bekir'in içerisinde yer aldığı bir kısım ashâb Hz. Peygamber döneminde hadisleri yazmışlardır. Fakat Hz. Ali bu hususta öndedir. Bazı Alimlere göre ise hadisleri yazma görevi sadece Hz. Ali'ye aittir. Hadisleri tam anlamıyla yazan Hz. Ali'dir. Abdullah b. Amr'ın Hadisleri yazmasına karşı çıkan Peygamber düşmanları ve ikinci halifenin Hz. Peygamberin vasiyet yazdırmasına mani olması gibi münferit bir iki olay var ise de bunların geniş çaplı olduğu söylenemez. Bu konudaki asıl ihtilaf Hz. Peygamber'in vefatından sonra olmuştur.

2.3. Halifeler Dönemi ve Hadis Yazımı

Genel olarak Hulefâ-i Râşidin ve özel olarak da Hz. Ebû Bekir ile Ömer, çağdaş Şîî alimlerinin iddia ettikleri gibi acaba, hadis yazım ve rivayetini yasakladı mı? Yoksa onlar bu hususta titiz ve ihtiyatlı davrandılar da onların bu titiz ve ihtiyatlı davranışları yanlış olarak mı yorumlandı? Konu ile ilgili rivayetlerin Sünnî ve Şîî alimler tarafından farklı değerlendirmeleri, konuya böyle bir soruyla girmemizi gerekli kılmaktadır. Zira Sünnî alimlere göre Hulefâ-i râşidinin takvası ve dine karşı olan saygıları, onları hem hadislerin yazılmasında hem de rivayetinde titiz ve sıkı davranmaya sevk etmiştir⁸¹. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kimi zaman bazı hadislerin rivayetinde o rivayeti doğru kabul etmek için ravisinden şahit istemeleri; Hz. Ali'nin de aynı amaçla bazen raviye yemin teklif etmesi⁸² ve daha buna benzer pek çok rivayet Sünnîler tarafından bu sahâbilerin titizliğine yorumlanmıştır. Ebû Bekir, haberlerin

⁸⁰ M.Sâdık Necmî, *a.g.e.*, s.46.

⁸¹ Subhî es-Salih, *Ulumu'l-Hadis*, Beyrut-1979 s. 40.

⁸² Hz. Ebû Bekir'in şahit istediğine örnek için bkz. Ebû Davud, Ferâiz,5;İbn Mace,Ferâiz,4; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, I, 3. Hz. Ömer'in 'in şahit istediğine örnek için bkz. Buhari, Büyü' 9; Müslim,Adâb,36. Hz.Ali'nin rivayetini kabul etmek için raviden yemin etmesini istediğine örnek için bkz. Ebû Davud, Vitir, 26; Tirmizî, Salât, 297, Tefsîr, Sûre, 3; İbn Mace, İkâme, 193; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, I, 2,10.

kabulünde ihtiyatlı davranan ilk kişidir⁸³. Muhaddisler için hadis rivayetinde tesebbüt geleneğini koyan Ömer'dir. Şüphelendiği zaman haberi vahidin kabulünde bazen tevakkuf ederdi⁸⁴.

عمر وهو الذي سن للمحدثين التثبت في النقل وربما كان يتوقف في خبر الواحد إذا ارتاب

H.z.Ali de Ebû Bekr'in doğru sözlü olduğunu bizzat ifade etmiştir⁸⁵.

“ İnsanlara maruf olan ve onların anlayabilecekleri hadisleri rivayet edin; onlara yadırgayacakları şeyleri rivayet etmeyin. Siz Allah ve Resulü'nün tekzib edilmesini ister misiniz?” diyen H.z. Ali'dir⁸⁶.

حدّثوا الناس بما يعرفون ودعوا ما ينكرون أتحبون أن يكذب الله ورسوله

Yöntem ve farklılığı bir tarafa, hadise yaklaşım hususunda bu üç halifenin gayet bilinçli oldukları ve titizlik gösterdiklerini söylemek mümkündür. Ancak H.z. Ömer'in bu konuda daha önde olduğu söylenebilir.

Çağdaş şîi alimler ise, H.z. Ali dışındaki halifelerin bu konudaki tutumları ve niyetleri hususunda hiç de iyimser değillerdir. Mustafa Kasîr el- Amilî, Muhammed Sâdık Necmî, Ali eş-Şehristânî, Ahmed Hasan Yakub ve el-Celâlî gibi şîi alimler, H.z. Ali dışındaki halifelerin, siyasî maksatla hem hadis yazımını, hem de rivayetini yasakladığını ileri sürmüşlerdir⁸⁷. Murtaza el- Askerî şöyle demiştir: “ Keşke halifeler sadece hadis yazımını yasaklamakla yetinmiş olsalardı! Onlar aynı zamanda hadis rivayetini de yasakladılar⁸⁸. Sübhânî, bu yasağın çerçevesini biraz daha genişleterek, Resûlullah'ın vefatından sonra siyasî maksatla halifeler tarafından hadis yazımı, rivayeti, müzakeresi, okunması ve neşrinin yasaklandığını belirtir⁸⁹.

Bu durumu el- Celâlî biraz daha farklı ifade etmektedir: H.z. Peygamber'in vefatından sonra özellikle onun Sünnetine karşı garip bir biçimde düşmanca bir tutum

⁸³ Zehebî , *Tezkiratu'l-Huffâz*, Haydarabâd, 1956, I, 2,3

⁸⁴ Zehebî, a.g.e., I, 6.

⁸⁵ Bkz.Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 2,10.

⁸⁶ Zehebî, a.g.e., I, 13.

⁸⁷ M. Kasîr el-Amilî, a.g.e, s. 10; M.Sâdık Necmî, a.g.e., ay; Ali eş-Şehristânî, *Esbâbu Men'î Tedvini'l-Hadis*, s.16-26; a.mlf, *Menu Tedvini'l-Hadis*, s. 9-19; Hurr el-Amilî, *Vesailu'ş-Şîa*, Naşirin Önsözü s. 9-10; Ahmed Hasan Yakub, *Eyne Sünnetu'r-Rasûl*,s. 260,264,265,266, http://www.shiaweb.org/books/ayna_alsunnah/pa49.html

⁸⁸ Bkz. Murteza el- Askerî, *Mealimü'l- Medreseteyn*, II, 44.

⁸⁹ es-Sübhânî, *el-Hadis beyne'r-Rivaye ve'd-Diraye*, s.28, http://www.14masom.com/hdeath_sh/17/index1.htm

sergilenmiştir. Hatta bu tutum Onun ruhunu Allah'a teslim etmeden başlamıştı⁹⁰. Nitekim Ömer Hz. Peygamber'in vasiyetname yazdırma isteğine mani olmuş "Allah'ın kitabı bize yeter" demişti. Aslında bu tavır, hadisi devre dışı bırakıp sadece Kur'an'la yetinmenin ilk ameliyesidir⁹¹. Mustafa Sâdık Necmi daha mutedil bir üslup kullanarak, Hz. Peygamber'in vefatından sonra hadis yazımı konusunda ashab arasında ihtilaf çıktığını söylemiştir⁹². Bu alime göre Ebû Bekir, Ömer, İbn Mesûd, Ebû Saîd el-Hudrî gibi bazı sahâbiler hadis yazımını men etmiş, ve bu hususta çok ısrar etmişlerdir. el-Celâlî yasağı koyanın Ebû Bekir ile Ömer olduğunu; sonra da İbn Mesûd, Ebû Saîd el-Hudrî Zeyd b. Sabit ve Ebû Musa el-Eş'arî'nin aynı tavır gösterdiklerini ileri sürmüştür.⁹³

Hadis karşıtı bu sahabilere karşı diğer bir grup sahâbî ise hadislerin tedvin edilmesi cihetinde arzu izhar etmiş, bu yönde teşviklerde bulunmuş ve hatta bu çizgide çok ısrar etmişler. Örneğin Hz. Ali ve taraftarları ve bilhassa büyük oğlu Resûlullah döneminde olduğu gibi hadis yazımına devam etmişlerdir⁹⁴. Hadislerin yazılması konusundaki bu ihtilaf, tedvinden yana olanlar ve ona karşı olanlar olmak üzere ashabin ikiye bölünmesine sebep olmuştur. Hz. Ali ve ona tabi olanlar hadisleri yazmış; Ebû Bekir ve ona tabi olanlar bunu yasaklamışlardır⁹⁵.

Halifelerin hem hadis yazımını hem de rivayetini yasakladıkları iddiası oldukça şaşırtıcı ve aynı zamanda oldukça önemli bir iddiadır Sağlam ve tutarlı delillere dayandığı takdirde ancak kabul şansına sahip olabilecek bir iddia. İspatlanamadığı takdirde ise sadece Şîa'ya has bir iddia olarak kalmaya da mahkum olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında Hz.Ebû Bekir ile ilgili söz konusu iddiaların sahih ve tutarlı delillere dayandığını söylemek ne yazık ki pek kabil değil. Çünkü sözü geçen alimlerin, bu iddialarını -hadis tekniği bakımından sahih olmayan- sadece iki rivayete dayandırdıklarını görmekteyiz. Bunlardan birincisi Hz. Ebû Bekir'in sıhhatinden şüphe ettiği nedeniyle bazı hadisleri yaktığını söz konusu eden rivayet; ikincisi de yine bu halifenin, İhtilaf edilen hadislerin rivayetini yasakladığını ifade eden haberdir. Görüleceği üzere söz konusu iddiaların dayanağı bu iki rivayetten ibarettir. Hatta bazı

⁹⁰ el-Celâlî, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü's-Şerife*, s.1, <http://www.al-jalali.net/books/053/>

⁹¹ el-Celâlî, *a.g.e.*, s.2.

⁹² M. Sâdık Necmi, *Advâ' ale's-Sahihayn*, s.41 vd; amif, "Mesîratu Tedvini'l-Hadis", http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/7.htm

⁹³ el-Celâlî, *Tedvinu's-Sünneti's-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2tamhid.htm

⁹⁴ M.Sâdık Necmi, *Advâ' ale's-Sahihayn*, s. 42

⁹⁵ M.Sâdık Nemci, *a.g.e.*, ay.

alimlerin tek bir delile dayandığı da söylenebilir. Nitekim el-Celâfî ile Murtaza el-Askerî gibi nisbeten ihtiyatlı alimler, söz konusu “hadis yakma” rivayetini hadis yazım yasağına delil olarak kullanmazlar. Çünkü adı geçen rivayet sahih olsa bile, hadis yakma işinden hadislerin yazımının yasaklandığı anlamını çıkarmak pek makul görünmemektedir. Dolayısıyla bu iki alim, aynı iddia için sadece ikinci rivayeti kullanmaktadır. Ne var ki daha sonra görüleceği üzere bu iki alim de diğerleri gibi Hz. Ebû Bekr’in hadis yazım ve rivayetini yasakladığı kanaatindedirler.⁹⁶

Şîa ulemasının bu konudaki delilleri ise Zehebî gibi ünlü bir alim tarafından kaydedilen bazı zayıf ve asılsız rivayetlerdir.⁹⁷

Aslında Zehebî’nin söz konusu rivayetleri ele alış tarzı farklıdır ve hele onları yorumlayış biçimi ise Şîa’dan tamamen bambaşkadır. Zira Zehebî, rivayetleri kaydederken önce sahih rivayeti zikretmiş daha sonra da sahih olamayan iki rivayeti sıralamış, hadis yakma rivayetine “sahih değil” demiş; diğer rivayete de “mürsel” kaydını koymuştur. Arksından da Hz. Ebû Bekir’in hadislerin kabulünde ihtiyatlı ve titiz davrandığını söylemiştir. Üstelik “O, Ebû Bekr’in buradaki maksadının rivayet kapısını kapatmak olmadığı, bu konuda ihtiyatlı olmak gerektiği mesajını vermek istediği” yorumunu da yapmıştır.⁹⁸

Ama bütün bunlar, acaba sıhhati tartışmalı olan bu tür rivayetleri kitabına alan Zehebî’yi sorumluluktan kurtarır mı? Zehebî’nin kaydetmiş olduğu bu zayıf rivayetler, bugün Ebû Bekir gibi bir sahabinin suçlanmasına vesile oluyorsa, herhalde onun da bunda bir sorumluluğu vardır demek çok da yanlış sayılmaz.

Şimdi söz konusu delillere ve onlardan çıkarılan görüşlerin delillerle ne kadar alakalı olduğuna biraz daha yakından bakmak uygun olacaktır.

2.3.1. Hz. Ebû Bekir ve Hadis Yazım Yasağı

Literatürde Hz. Ebû Bekir’in ‘hadis yazmayın’ diye açıkça sözlü bir talimatı olduğu asla söylenemez. Tam tersi az da olsa onun hadis yazdığını gösteren sahih rivayetler mevcuttur. Nitekim sahih olan bir rivayete göre: Hz. Ebû Bekir, Enes b. Malik’i Bahreyn’e gönderirken, hangi maldan ne kadar zekât alınacağını bildiren ve

⁹⁶ Bkz. el-Celâfî, a.g.e; Murtaza el-Askerî, *Mealimu’l- Mereseteyn*, http://www.shiaweb.org/books/maalem_al-madresatain_2/pa9.html

⁹⁷ Zehebî, a.g.e., I, 2,3

⁹⁸ Zehebî, a.g.e., I, 2-5.

H. Peygamber'e ait bir hadisi yazıp Enes'e vermiştir⁹⁹. Bu haberin başka bir versiyonunda ise Hz. Ebû Bekir, bunu halife seçildikten sonra yapmıştır¹⁰⁰, kaydı vardır. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in pek çok konuda Amr b. el-As ve diğer komutanlarına yazılı talimat gönderdiği¹⁰¹ de vakidir.

Ne var ki Hz. Ebû Bekir'in hadis yazdığını gösteren bu rivayetler, Ali eş-Şehristânî'ye göre onun hadis yazarlardan olduğunu ispat etmez. Çünkü onun yazdığı söz konusu hadis, tamamen devlet gelirleri ile ilgilidir. Halifenin de bunu ihmal etmesi söz konusu olamaz¹⁰².

Şîi alimlerin, Hz. Ebû Bekir'in hadis yazımını yasakladığına dair ileri sürdükleri asıl delilleri ise, az önce de işaret edildiği gibi bu halifenin toplamış olduğu beş yüz hadisi yaktığını ifade eden rivayettir. Hz. Aişe anlatıyor: Babam (Ebû Bekir) Resûlullah'a ait 500 hadis toplamıştı. O gece yatağında yatamadı dönüp durdu. Bu durumu beni üzdü. Kendisine bir sağlık probleminden mi yoksa üzücü bir haberden dolayı mı uyuyamadın diye sordum. Sabah olunca: "Kızım yanındaki hadisleri getir" dedi. Onları getirdim, sonra ateş istedi ve onları yaktı. Niçin yaktın diye sordum. O da: "Bunların içinde güvendiğim birinden aldığım hadisler var. Bunlar onun bana rivayet ettiği gibi değil. Korkarım ki onlar benim yanımda iken ölürüm. Bu hali ile onları nakletmiş olurum"¹⁰³ demiştir.

Öncelikle bu haberin sahih olup olmadığına bakalım: Bu haberi senetsiz olarak ilk kaydeden Ahmed b. Abdillâh b. Muahammed et-Taberî (694/1295)'dir¹⁰⁴. Aynı rivayeti ilk defa senedli olarak kaydeden is ez-Zehebî(748/1347)'dir. Ve o haberin sahih olmadığını da belirtmiştir. (**فهذا لا يصح**¹⁰⁵)

İbn Kesir(774/1372) de: " Bu haber, bu senedle cidden garibtir, senedde yer alan Ali b. Salih de mechul bir ravîdir, demiştir¹⁰⁶.

Söz konusu senede daha yakından baktığımızda sadece Ebû Salih değil, senedin başında yer alan Bekr b. Muhammed es-Sayrafi, el-Mufaddil b. Gassan da

⁹⁹ Bkz. Buhârî, Zekât, 37, 38; Ebû Davud, Zekât, 4; İbn Mace, Zekât, 10; İbn Huzeyme, *Sahih*, IV, 27.

¹⁰⁰ Bkz. İbn Huzeyme, *a.g.e.*, IV, 14, 22, 25, 33; İbn Hibbân, *Sahih*, VIII, 57.

¹⁰¹ Bkz. et-Taberânî, *Mu'cem*, VIII, 163, 164; Bezzâr, *Müsned*, I, 87; Beyhakî, *Sünen*, IX, 179.

¹⁰² Bkz. Ali eş-Şehristânî, *Men'u Tedvîni'l-Hadis*, s.11,

http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm

¹⁰³ Zehebî, *a.g.e.*, I, 5.

¹⁰⁴ Bkz. Ahmed b. Abdillâh b. Muahammed et-Taberî, Ebû Ca'fer, *er-Riyadu'n-Nadre*, (Neşr. İsa Abdullâh Manî'el-Hiyerî) Beyrut -1996, II, 144.

¹⁰⁵ Bkz Zehebî, *a.g.e.*, ay.

¹⁰⁶ el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, Müessestü'r-Risâle, Beyrut-1405/1985, X, 286-7.

biyografileri hakkında bilgi bulunmayan ve dolayısıyla güvenilirliği bilinmeyen ravilerdir.

Görüldüğü üzere bu haberin sened yönünden sahih olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Metin açısından da bu haberin tutarlı olduğu söylenemez. Çünkü burada Hz. Ebû Bekir'in toplamış olduğu hadisleri, güvenilir birisinden aldığı, ama ne hikmetse yine de aldığı hadislerin sıhhatinden şüphe ettiğini, sahih olduklarına güvenemediği için onları yaktığı ifade edilmektedir. Buna göre, demek ki, Hz. Ebû Bekir, bu hadisleri Hz. Peygamber'den doğrudan değil, dolaylı yoldan, yani bir başka ravi aracılığıyla almış. İşte bu durum da Ebû Bekir için pek makul görünmemektedir. Gerçi bazı sahabelerin bazı hadisleri Hz. Peygamber'den değil de ondan duyan sahâbîlerden aldıklarını biliyoruz. Ama Hz. Ebû Bekir'in durumu biraz farklıdır. Zira o, Hz. Peygamber'e en yakın olan sahabelerden biriydi. Eğer hadisleri bir araya toplamak isteseydi, şüphesiz bunu kendisiyle Rasûlüllah arasında bir aracıya ihtiyaç duymadan yapardı. Farz edelim ki, bunların hepsini başka sahabelerden aldı. O taktirde güvendiği raviden aldığı hadisleri, daha sonra aslı gibi olamadığından şüphe ederek onları yakmış demektir. Şayet ravi güvenilir birisi ise ondan alınan hadislere de güvenmek gerekir. Eğer tersi ise o zaman ondan da hadis alınmaz. Önce güvenip almak sora şüphe edip yakmak bir çelişki gibi gelmektedir. Bu hadislerden sahih olan hiç mi yoktu ki hepsini yaktı. Daha doğrusu burada 500 hadisnin hepsini birden yakacağına, en azından sadece şüphelendiklerini yaksaydı veya bu hadislerin sıhhati hususunda diğer sahabelere sorup onların fikrini alsaydı daha ma'kul olmaz mıydı? Çünkü Ebû Bekir, genellikle bilmediği konularda sahabelere danışır. Nitekim ninenin mirası konusunda bilgisi olmayan Hz. Ebû Bekir, bu meseleyi sahabelere sormuştur. Muğire b. Şu'be de (50/670); "Ben Rasûlüllah'ın nineye torunun mirasından altıda bir hisse takdir ettiğini biliyorum," demiş. Ebû Bekir: "bunu senden başka bilen var mı? diye sormuş, Muhammed b. Mesleme (43/663): "Evet ben de öyle işittim" demiş, Ebû Bekir de aynı şekilde hüküm vermiştir.

Görüldüğü üzere hadis yakma haberi, Ebû Bekir'in tavrı ile de örtüşmemektedir. Kısacası çelişkilerle dolu olan bu metnin sahih olduğunu söylemek mümkün değildir. Hem sened hem de metin açısından delil olabilecek nitelikte olmayan böyle bir rivayet üzerine hüküm bina etmek nasıl mümkün olabilir?

Bir an için bu haberin doğru olduğu, muhtevasının da tutarlı olduğu farz edilse bile, acaba bu metinden yani Hz. Ebû Bekir'in hadisleri yakmasından, onun

hadis yazımını yasakladığı anlamı çıkarılabilir mi? Böyle bir sonuca varmak da oldukça zordur. Zira hadisleri yakmak başka bir şey, bir halife olarak onların yazımını yasaklamak başka şeydir. Eğer Ebû Bekir hadis yazımını yasaklamak isteseydi bunu açıkça ifade ederdi. Açıkça böyle bir şeyi telaffuz etmediğine göre böyle bir yasak da söz konusu değildir.

Diğer taraftan aynı haberin Mahmud Ebû Reyeye tarafından da hadislerin yazılışına karşı delil olarak zikredilmesi¹⁰⁷, bu hususta mezkur Şîi alimler ile Ebû Reyeye arasında bir etkileşim olup olmadığı sorusunu beraberinde taşımaktadır. Görünen odur ki, bu haber, senedi itibari ile hem sahih değil aynı zamanda metin bakımından çelişkilerle doludur. Dolayısıyla söz konusu rivayetin, Hz. Ebû Bekr'in hadis yazımını yasakladığı iddiasını ispatlamada yetersiz olduğu söylenebilir.

Aynı metinden yola çıkarak Ebû Bekr'in bu yakma işinin Hz. Ali'nin hilafetini önlemeye yönelik olduğunu veya yanlış fetva ve içtihadlarını örtmeye matuf olduğunu söyleyebilir miyiz? Buna da evet demek oldukça zor. Çünkü metinde yakmaya gerekçe olarak Ebû Bekr'in söylediği : “ **فِيهَا أَحَادِيثٌ عَنْ رَجُلٍ قَدْ ائْتَمَنْتَهُ** “ **فِيكون فيها أحاديث عن رجل قد أتتته** : “ **ووثقت ولم يكن كما حدثني فأكون قد نقلت ذلك** Bu hadislerin içinde emin olduğum ve güvendiğim bir adamdan aldığım hadisler var. Onlar aslında onun bana rivayet ettiği gibi (aslına uygun) değildi. Olur ki ben de o hali ile onları nakletmiş olurum” ibaresi, bu anlamı çıkarmaya müsait değil. Bu ifadede açık olan Ebû Bekr'in o hadisleri yakması, onların sıhhatinden emin olmamasıdır. Açıkça ifade edilen bu gerekçe varken başka gerekçeler ileri sürmek ne derece inandırıcı olabilir?

Öyle görünüyor ki, ne bu haberin sahih olup olmaması önemli; ne de tutarlılığı. Önemli olan böyle bir haberin herhangi bir kaynakta bulunmasıdır. Artık Şîi ulemaya düşen şey de bu metni batınına göre yorumlamaktır. Nitekim Ali eş-Şehristani'ye göre bu hadisleri yakmasının gerçek nedeni Ebû Bekir'in ileri sürdüğü gibi hadislerin aslı gibi sahih olup olmaması meselesi değildir. Burada asıl sebep şudur: Ebû Bekir halife olunca nassları dikkate almadan kendi ichtihad ve görüşüne göre hükmeder ve fetva verirdi. Hadisleri toplayınca verdiği hükümlerin ve yaptığı uygulamaların bu hadislere ters olduğunu ve hatalı hüküm verdiğini anladı. Bu nedenle kendi uygulamaları ile çelişen bu hadislerin varlığı onu rahatsız etti. Bu tür hadislerin yazılı olarak kalması başkasının eline geçme riskini beraberinde

¹⁰⁷ Bk. Ebû Rayye, *Advâ' ala's-Sünneti'l-Muhammediyye* (2.baskı), Lubnan 1383/1964; Krş. Ali eş-Şehristânî, *Men'u Tedvini'l-Hadis*, s.7-10,

taşıymaktaydı. Bunun için en çıkar yol onları yakmaktı. Şayet yakmayıp topağa gömseydi veya su ile silseydi aynı sonucu elde etmeyebilir ve yine sonraki nesillerin eline geçebilir ve bu da ihtilafa yol açabilirdi. Halife de ihtilaftan korkardı. İster doğrudan Resûlullah'tan olsun isterse dolaylı olsun halife hadisin rivayet edilmemesine inanıyordu. Çünkü hadis rivayeti onun ictihadına ters olacak idi.¹⁰⁸

لأن التحديث سيعارض اجتهاده

Hemen belirtelim ki, Ebû Bekir, ma'sum değildir. Bir beşer olarak yanılmış ve farkına da varmış ise, mutlaka ortaya çıkar, açıkça gerçeği söyler ve gereğini de yapardı. Hz. Peygamber'in eğitiminden geçmiş, varını yoğunu İslam için feda etmiş ve Cennetle müjdelenmiş bir sahâbi için böyle dolambaçlı yollara başvurdu, hatalarını örtbas etmek için hadisleri yaktı demek asla inandırıcı olamaz. Aslında delil olarak ileri sürülen haberin sahih olmaması da bu iddiaların havada kaldığını göstermektedir.

2.3.2 Ebû Bekir ve Hadis Rivayet Yasağı

Ali eş-Şehristani, M. Sâdık Necmî ve el-Celâlî gibi Şii alimlerin iddialarından birisi de Hz. Ebû Bekir'in hadis rivayetini yasakladığı iddiasıdır¹⁰⁹. Bununla ilgili olarak ileri sürülen delil de şudur: Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ebû Bekir, insanları toplayıp onlara şöyle dedi: "Siz, Resûlullah'tan hadis rivayet edip ihtilaf ediyorsunuz. Halbuki sizden sonraki insanlar daha çok ihtilaf edecekler. O halde Resûlullah'tan hiçbir şey rivayet etmeyin. Kim sizden bir şey sorarsa aramızda Allah'ın Kitabı var o bize yeter, onun helal kıldığını helal, haram kıldığını haram kabul edin" deyiniz¹¹⁰.

Bu rivayeti de ilk defa Zehebî'nin *Tezkiretu'l-Huffâz* adlı eserinde görmekteyiz. Bu haberin sahih olup olmadığına baktığımızda onun hiç bir senedinin olmadığını görüyoruz. Haberin başında Zehebî'nin " Bu, İbn Ebî Müleyke'nin mürsellerindendir" kaydından başka bir bilgi de yoktur. Ayrıca Zehebî, bunu hangi kaynaktan aldığını da belirtmemiştir¹¹¹.

¹⁰⁸ Bkz. Ali eş-Şehristânî, *Men'u Tedvini'l-Hadis*, s.12,
http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm

¹⁰⁹ Ali eş-Şehristânî, *a.g.e.* ; M.S.Necmî, *Advâ' ala's-Shihayn*, s.47,
http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm;
<http://www.shiaweb.org/books/sahihain/index.html>; el-Celâlî, *Tedvinü's-Sünneti's-Şerife*,
http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2tamhid.htm

¹¹⁰ Zehebî, *a.g.e.*, I, 5.

¹¹¹ Zehebî, *a.g.e.*, ay.

H. Ebû Bekir'e ait bir eylem ve sözü anlatan bu haberin varlığı ve kimler veya hangi kaynaklar vasıtasıyla 8. asra kadar nasıl geldiği hiç bilinmiyor. Hadis tekniği açısından böyle bir habere sahih veya makbul demek mümkün değildir. Hz. Ebû Bekir'e aidiyeti belli olmayan böylesi bir habere dayanılarak sağlıklı bir yargıya varmak oldukça zordur.

Ne var ki, Mustafa Sâdık Necmî, Murtaza el-Askerî, Galip eş-Şehbender, el-Celâlî ve Ali eş-Şehristânî gibi Şîî alimler, bu haberin doğruluğunu araştırmaya hiç gerek duymadan burada geçen "Resûlullah'tan hiçbir şey rivayet etmeyin" sözünden yola çıkarak Ebû Bekir'in hadis rivayetini tamamen yasakladığını ileri sürmüşlerdir¹¹². el-Celâlî'ye göre bu haber, aynı zamanda Ebû Bekir'in hadis yazımını yasakladığını gösterir. Yazara göre bunun iki izahı vardır: Birincisi buradaki yazılı olanı yasaklama (ihtilafa yol açar endişesi) gerekçesi sözlü rivayeti yasaklama gerekçesinden daha kuvvetlidir. Çünkü yazılı olan hadislerin kalıcılığı ve yayılma imkânı, sözlü rivayetten daha fazladır. Eğer Ebû Bekir, ihtilaf gerekçesiyle sözlü rivayeti yasaklayabiliyorsa aynı gerekçe ile yazılı rivayeti haydı haydı yasaklar. Ayrıca ümmet arasında yazımı yasaklayıp rivayeti yasaklamayan veya her ikisini yasaklayan yahut da ikisini de mubah kabul edenler vardır. Ancak rivayeti yasaklayıp tedvini yasaklamayanlara hiç rastlanmaz. Diğer izahı da buradaki *لَا نُحَدِّثُوا* ifadesi geneldir. Hem yazılı hem de sözlü rivayeti içine alır. Çünkü her iki yasağın gerekçesi, ihtilaf kapısını kapatmaktır¹¹³. Şehristânî'ye göre Ebû Bekir'in böyle davranmasının nedeni Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ihtilafları bertaraf etmekten onun aciz olmasıdır¹¹⁴. Daha da enteresanı son iki yazar bu metinde geçen "Aramızda Allah'ın Kitabı var" sözüne dayanarak Ebû Bekir'in hadisleri devre dışı bırakarak sadece Kur'an'la yetinmek istediğini ileri sürmüşlerdir¹¹⁵.

Sahihliği bir tarafa, acaba yukarıdaki metinden böyle genel bir yasağı anlamak mümkün mü? Eğer bu metnin içerisinden sadece "hiçbir şey rivayet etmeyin" kısmı alınır ise yukarıda ifade edilen genel bir rivayet yasağını anlamak

¹¹² Bk. Mustafa Sâdık Necmî, *Advâ' ala's-Sahîhayn*, s.47; Murtaza el-Askerî, *Meâlimu'l-Medreseteyn*, II, 44; Galip eş-Şehbender, "Muşkile", Dördüncü fasıl; el-Celâlî, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetu's-Şerife*, (el-Mülhaku'l-evvel); Ali eş-Şehristânî, *Men'u Tedvîni'l-hadis*, 7-10; Ayrıca bkz. Hurr el-Amilî, *Vesâilu's-Şîa*, Mukaddime, s. 9.

¹¹³ el-Celâlî, *Tedvinü's-Sünneti's-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2tamhid.htm

¹¹⁴ Ali eş-Şehristânî, *Esbâbu Men'i Tedvîni'l-Hadis*, s.27.
<http://www.alhikmeh.com/arabic/hadith/b&d/tadwen/index.htm>

¹¹⁵ Bkz. Ali eş-Şehristânî, *a.g.e.*, 15-16; el-Celâlî, *a.g.e.* ay.

mümkündür. Ancak bunun sağlıklı bir yaklaşım olmadığı açıktır. Çünkü böyle sözün söylenmesinin asıl sebebi olan ihtilafı önleme göz ardı edilmiş olmaktadır. Şayet söz konusu metin bir bütün olarak ele alınıp okunur ise, buradaki rivayet yasağının genel geçer bir yasak olmadığı kolaylıkla anlaşılır. Buna bağlı olarak “aramızda Allah’ın Kitabı var” sözünün de mutlak olmadığı; sadece ihtilaf edilen hadislerle ilgili olduğu anlaşılabilir. Ama yukarıda da izah edildiği üzere zaten bu haberin sahih olmaması, dolayısıyla ileri sürülen bu iddiaların da dayanaktan yoksun olduğunu göstermektedir. Aynı konuyu ele alan Abdulhadi el-Fadli ve Haşim Maruf gibi Şii yazarların Hz. Ebû Bekir’in böyle bir yasağından hiç söz etmemeleri de¹¹⁶ bu delillerin yetersiz olduğuna işaret sayılabilir.

Diğer taraftan eğer Hz. Ebû Bekr’in hadis rivayeti hususundaki tavrı tespit edilecekse bu konu ile ilgili diğer rivayetlere de bakmak gerekir. Az önce de işaret edildiği gibi Hz. Ali, Hz. Ebû Bekr’in doğru söyleyen, güvenilir bir ravi olduğunu bizzat ifade etmiştir¹¹⁷. O, 142 hadis rivayet etmiştir¹¹⁸. Hilafeti döneminde Sünnete bağlılıkta gerekli hassasiyeti göstermiştir. Hz. Peygamber’e bağlılığından ötürü bazı itirazlara ve dahili sebeplerden dolayı ihtiyacı olmasına rağmen Üsâme b. Zeyd komutasındaki orduyu Şam cihetine göndermiştir.¹¹⁹ Kendisine bir mesele sorulduğunda Ebû Bekr’in önce Kitab’a başvurduğunu onda bulamazsa Sünnet’e baktığını, Sünnette de bulamazsa, ashabın bilgisine müracaat ettiğini gösteren rivayetler de mevcuttur¹²⁰. Bu sadece Ebû Bekir’in değil aynı zamanda diğer sahâbilerin de problemleri çözerken benimsedikleri yöntemdir¹²¹.

Öte yandan el-Celâli ve eş-Şehbender gibi Şii alimlerin bir taraftan yazım yasağı ile ilgili rivayetleri tek tek ele alıp metin ve sened yönünden tenkide tabi tutmaları¹²² beri taraftan Ebû Bekir ilgili bu rivayeti senedi olmamasına rağmen doğru

¹¹⁶ Bk. Abdulhadi el-Fadli, “*Mesadiru İlimi’l-Hadis*”, http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/1.htm (erişim tarihi: 16.7.2006); Haşim Ma’ruf, *Dirasat fi’l-Hadis ve’l-Muhaddisin*, <http://www.shiaweb.org/books/hadith/pa2.html> (Erişim tarihi: 25.12.2006)

¹¹⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 2.

¹¹⁸ Bakıyy b. Maled, *Müsned Mukaddimesi*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, 1404/1987, s. 72.

¹¹⁹ Bkz. et-Taberî, *Tarih*, II, 253; Süheylî, *er-Ravdu’l-Ünûf*, I, 433; İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihaye*, VI, 304; Süyûfî, *Tarihü’l-Hulefâ*, I, 31,67.

¹²⁰ Bkz. Darimî, *Mukaddime*, 20; Beyhakî, *Sünen*, X, 114; İbn Asakir, *Tarihü Dimaşk*, XXX, 327,328.

¹²¹ Bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Barî*, XIII, 342.

¹²² Bk. el-Celâli, *Tevînu’s-Sünneti’ş-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2part1.htm; Galip eş-Şehbender, “Muşkile”, http://www.14masom.com/hdeath_sh/mshkila-tween/ch05.htm

kabul edip Ebû Bekrî'yi yargılamalarını bir çifte standart olarak değerlendirmek yanlış olmasa gerekir.

2.3.3. Hz. Ömer'in Hadis Yazım ve Rivayeti Konusundaki Tutumu

Daha önce de ifade edildiği gibi hadis yazım ve rivayet yasağı konusunu ele alan sadece iki Şii yazarın Hz. Ebû Bekrî'yi istisna ettiklerini ve onun bu konudaki tutumundan hiç söz etmediklerini gördük. Ama bu konuyu ele alıp da Hz. Ömer'i eleştirmeyen çağdaş hiçbir Şii yazara rastlamadık. Şu halde Hz. Ömer'in hadis yazımına, rivâyetine ve yayılmasına karşı olduğu hususunda çağdaş Şii alimlerin ittifak etmiş olduklarını söyleyebiliriz¹²³. İkinci halifeye isnad edilen bu yasakları biri yazım diğeri rivayet yasağı olmak üzere iki başlık altında ele alabiliriz.

2.3.3.1. Hz. Ömer ve hadis yazım yasağı

Bu konuda ileri sürülen delillerden biri şöyledir:

Urve b. ez-Zübeyr anlatıyor; "Hz. Ömer, Sünneti yazmak için ashapla istişare etti, sahabe de onun yazmasının uygun olacağı yönünde görüş beyan ettiler. Neredeyse Ömer bir ay istiharede bulundu. Sonra Allah'ın karar verdiğini bir sabah şöyle dedi: "Ben doğrusu sünneti yazmayı düşünüyordum. Sizden önce, yazdıkları kitaplarla meşgul olup Allah'ın kitabını terk edenleri hatırladım. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın Kitabıyla hiçbir şeyi asla karıştırmam" dedi¹²⁴.

Bu haber, Hz. Ömer'in hadisleri yazmaktan vazgeçtiğini açıkça göstermektedir. Ama onun bu tutumundan hadis yazımını yasakladığı anlamını çıkarmak pek mümkün görünmemektedir. Üstelik böyle bir olayın gerçekten vuku bulup bulmadığını söylemek oldukça zordur. Çünkü bu haberi rivayet eden Urve b. ez-Zubeyr Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde doğmuştur¹²⁵. Binaenaleyh bu rivayet, isnadındaki kopukluk sebebiyle zayıf kabul edilmiştir.

el-Bağdâdî 'nin kaydettiğine göre bu haber aşağıdaki senedlerle rivayet edilmiştir:

¹²³ Bkz. Haşim Maruf, *Dirasât fi'l-Hadis*, s.20-22; <http://www.shiaweb.org/books/hadith/pa2.html>; Ali eş-Şehristânî, *Men'u Tedvini'l-Hadis*, s.39-42, http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm ;M. Sâdik Necmi, *Adva' ala's-Sahihayn*, s.13, <http://www.shiaweb.org/books/sahihain/index.html>.

¹²⁴ Abdurrezâk, *Musannef*, XI, 257; Hatib, *Takyid*, s. 50; Süyûtî, *Tedrib*, II, 67.

¹²⁵ Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb* (thk. Muhammed Avvâme), Suriye, 1406/1986, I, 389; Ebû Saîd el-Alâî Keygeldî, *Camîu't-tahsîl fi Ahkâmî'l-Merasil* (thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi), Beyrut 1406/1986, I, 236.

- 1) Abdurrezzâk + Ma'mer + ez- Zührî + Urve + Hz. Ömer
- 2) Kabîsa + Süfyan + Mamer + ez- Zührî + Urve + Hz. Ömer
- 3)Yusuf el-Firyâbî + Süfyan + Mamer + ez-Zührî + Urve + İbn Ömer + Hz.

Ömer

- 4) Ebû'l-Yamân + Şuayb + Zührî + Uvre + Hz. Ömer
- 5) İbn Vehb b.Yunüs + İbn Şihâb +Yahya b. Urve + Urve + Hz. Ömer

Üç numaralı sened hariç, yukarıdaki sened zincirlerinde görüldüğü üzere Hz. Ömer'den bu olayı doğrudan aktaran ravi, Urve b. ez-Zübeyrdir. Üç numaralı senedde ise Urve ile Hz. Ömer arasında İbn Ömer yer almaktadır. A'zamîye göre bu ilaveyi yanlışlıkla senede dahil eden el-Firyâbî'dir. Binaenaleyh bu haberin senedinde kopukluk vardır. Zira bu haberi Hz. Ömer'den doğrudan aktaran râvi Urve, az önce de işaret edildiği gibi Hz. Osman döneminde doğmuştur¹²⁶. Hz. Ömer'i hiç görmeyen ve onun vefatından sonra doğan bir çocuğun Hz. Ömer'le ilgili bu rivayeti ne kadar sahih olabilir? Nitekim Keygeldi (761/1359) de, bu ravinin Hz.Ebû Bekir, Hz.Ömer ve Hz.Ali'den rivayet ettikleri haberlerin mürsel olduğunu belirtmiştir¹²⁷. Kısacası hem sened bakımından hem yazım yasağına delaleti bakımından bu metin, Hz. Ömer'in hadis yazımını yasakladığını göstermez.

Hz. Ömer'in hadis yazımına karşı tavrını gösteren bir başka haber de Yahya b. Ca'de tarafından nakledilmiştir. Bu rivayete göre Hz. Ömer, hem sünneti yazmaktan vazgeçmiş hem de bir tamim yayımlayarak, yazılı hadis metinleri olanlardan onları imha etmelerini istemiştir¹²⁸. Buna yakın ve biraz daha genel bir ifade de Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr 'den nakledilmektedir.

Bu rivayete göre Hz Ömer, insanlardan yazılan kitapların kendisine getirilmesini istemiş, onlar da Hz Ömer'in bu kitaplara bakıp tashih edeceğini zannetmişler ve dediğini yerine getirmişler. Fakat sanılanın aksine Hz Ömer, kedisine getirilen o kitapları yakmıştır¹²⁹.

Bu iki haber, eğer sened itibari ile sahih olsaydı Hz Ömer'in hadis yazımına karşı olduğunu söylemek mümkün olabilirdi. Çünkü burada Hz. Ömer, açıkça 'siz hadis yazmayın dememiş' olsa bile onun o yazılanları imha etmiş veya yakmış

¹²⁶ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, I, 389; Zehebî *Tezkira*, I, 162. Ayrıca bu rivayetlerin tenkidi için bkz. M.Mustafa el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, s. 55.

¹²⁷ Bkz. Alâuddin el-Keygeldi, *a.g.e.* I, 236 .

¹²⁸ Hatib, *a.g.e.*, s.52,53.

¹²⁹ Hatib, *a.g.e.* s.51.

olması bir bakıma hadis yazımına karşı çıkması demektir. Ne var ki, bu iki rivayetin de sıhhat problemi vardır. Çünkü birinci haberin ravisi Yahya b. Ca'de'nin Hz. Ömer'den rivayeti olmadığı gibi¹³⁰, ikinci haberin ravisi Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr'in de bu halifeden rivayeti yoktur¹³¹. Ayrıca hicrî 32 yılında vefat eden İbn Mesûd'a yetişemeyen¹³² Yahya b. Ca'de'nin hicrî 23 tarihinde vefat eden Hz.Ömer'e yetişmiş olması oldukça zordur. Kasım b. Muhammed'in ise bu halife döneminde hayata gözlerini açtığını söyleyemeyiz. Zira, onun babası Muhammed, Veda Haccında, hicretin 8. yılında doğmuştur¹³³. Hz. Ömer'in vefat ettiği sırada (23/643) baba Muhammed 11 yaşındadır. Muhammed'in oğlu, aynı zamanda bu haberin söz konusu ravisi Kasım'a gelince onun doğum tarihi hakkında net bir bilgiye sahip olmasak bile eldeki bilgilerden yola çıkarak hangi tarihte doğduğunu kestirmek mümkündür. Baktığımızda Kasım b. Muhammed'in vefat tarihi ile ilgili olarak kaynaklarda h. 101, 102, 106, 107, 108 gibi farklı rakamlar bulunmaktadır¹³⁴. İbn Hacer, bu ravinin h. 106 tarihinde vefat ettiğini ve bunun doğru olduğunu söylemiştir¹³⁵. İbn Hibban ise onun 102 tarihinde 72 yaşında vefat ettiğini kaydetmiştir¹³⁶. Buna göre ravimiz Kasım b. Muhammed hicri 29 tarihten önce doğmuş olamaz. Daha doğrusu bu ravi Hz. Osman döneminde doğmuş olabilir¹³⁷. Bu durumda Kasım b. Muhammed'in Hz. Ömer'den bu rivayeti de sahih değildir. Binaen aleyh bu zayıf rivayetlere dayanarak Hz. Ömer'i yargılamak oldukça güçtür. Nitekim Mustafa el-A'zamî de yukarıda sözü edilen bu üç rivayetin de senetlerinin kopuk olduğunu, dolayısıyla zayıf ve muteber olmadıklarını belirtmiştir¹³⁸. Öyle görünüyor ki bu zayıf delillere dayanarak Hz. Ömer'in kesin olarak hadis yazımını yasakladığını söyleyemeyiz. Hatta temel hadis kaynaklarında az çok onun hadis yazdığını gösteren

¹³⁰ Bk. el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 253; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1984, XI, 169

¹³¹ el-Mizzî, *a.g.e.* XXIII, 428; Zehebî, *Tezkira*, I,96; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 299

¹³² İbn Hacer, *a.g.e. ay.*; el-Alâî, *a.g.e.*, I, 297.

¹³³ el-Alâî, *a.g.e.*, I, 253.

¹³⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII,300.

¹³⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, I, 451.

¹³⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 302; amf., *Meşâhiru Ulmâ'î'l-Emsâr* (thk.Merzuk Ali İbrahim), Beyrut 1408/1987, s. 105.

¹³⁷ bkz. Cengiz Kallek, "Kasım b. Muhammed", *DİA*, İst.2001, XXIV, 545.

¹³⁸ A'zamî, *Dirâsât*, I, 131.-132.

sahih rivayetler de vardır¹³⁹. *Tarihu'l-Kebir*'de yer alan aşağıdaki ifade Hz. Ömer'in bir kitabının var olduğunu da göstermektedir¹⁴⁰.

حدثني نافع أن هذا نسخة كتاب عمر وعرضها نافع على عبد الله

Ayrıca Hz. Ömer'in şii yazılmasını istediği, hatta Ensar'a İslam'dan önceki döneme ait şiirlerin yazılmasına müsaade ettiği ve resmi iş hayatında kayıt usulünü ihdas ettiğini gösteren haberlere kaynaklarda rastlamak mümkündür¹⁴¹. Görüldüğü üzere, Hz. Ömer'in hadis yazımını yasakladığını söylemek mümkün değildir.

2.3.3.2. Hz. Ömer ve Hadis rivayeti

Hz. Ömer'in hadis rivayetini yasakladığına dair çağdaş Şii alimlerin ittifak ettiklerini söyleyebiliriz. Nitekim el-Celâî Hz. Ömer'in bu konudaki tutumunu şöyle ifade etmiştir: Hadis yazım yasağını ilk olarak ilan eden Ömer, aynı zamanda hadis rivayet ve naklini de yasaklamıştır¹⁴². Yazar, bu iddialarını ve dayanak olarak ileri sürdüğü rivayetleri şöyle sıralamıştır:

Birinci İddiası

(Hz. Ömer), Kûfe'ye gönderdiği sahabe heyetine, Allah Resulü'nden hadis rivayet etmelerini yasakladı.

فمنع وفد الصحابة الذين أرسلهم إلى الكوفة من الرواية عن رسول الله

Yazarın burada ifade ettiği görüşünü dayandırdığı rivayet ise Karaza b. Ka'b (50?) tarafından rivayet edilen şu haberdur: Hz. Ömer, Kûfe'ye gönderdiği heyeti Sırar denilen yere kadar uğurlamış ve onlara şöyle demiştir: "Siz, *Kur'an* okurken sinelerinde kaynayan tencerenin sesi gibi ses duyulan bir kavme gidiyorsunuz. Onlar sizi görünce Hz. Peygamber'in sahabileri geldi diye boyunlarını uzatıp size kulak verecekler. Binaenaleyh siz, Reslullah'tan hadis rivayetini azaltınız"¹⁴³.

(فأقلوا الرواية عن رسول الله)

¹³⁹ Bkz. Buhârî, *Libas*, 24; Müslim, *Libas*, 13; Nesaî, *Ziyet*, 92, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 34-36. Hz. Ömer'in Feraiz ile ilgili Hz. Peygamber'in hadisini Ebû Ubeyde'ye yazdığını gösteren rivayet için bkz. Tirmizî, *Ferâiz*, 12; İbn Mâce, *Ferâiz*, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28,46; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 400; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 214.

¹⁴⁰ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, thk., es-Seyyid Haşim en-Nedvî, *Dâru'l-Fikr* tsz, I, 218.

¹⁴¹ M. Mustafa el-A'zâmî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, s.56.

¹⁴² Bkz. el-Celâî, *Tedvinu's-Sünneti's-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2part6.htm

¹⁴³ İbn Mace, *Mukaddime*, 3.

ed-Darimî, aynı haberi iki farklı ifadeyle kaydetmiştir. İfade bakımından birisi yukarıdaki rivayetin benzeridir. Diğerinde ise Hz. Ömer'in o heyete şöyle dediği nakledilir: “Siz, Kur'an okurken dilleri, hurma ağaçlarınının titremesi gibi titreyen (Kur'an'ı doğru dürüst okuyamayan) bir topluluğa gidiyorsunuz. Binaenaleyh, Rasûlüllah'dan hadis rivayet ederek onları (Kur'an'dan) yüz çevirtmeyin”¹⁴⁴,

(عن رسول الله فلا تصدوهم بالحديث)

Bazı kaynaklarda bu haberin bir başka lafzı da şöyledir: “Onları hadislerle meşgul edip, (Kur'an'dan) yüz çevirtmeyin. Kur'an'a bir şey karıştırmayın, Allah Resûlünden hadis rivayet etmeyi azaltın”¹⁴⁵.

(فلا تصدوهم بالأحاديث فتشغلوهم جردوا القرآن وأقلوا)
(الرواية)

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak Hz. Ömer'in adı geçen heyetten istediklerini şöyle sıralayabiliriz:

Kur'an'ı doğru dürüst okuyamayan Kûfelileri, hadislerle meşgul edip, (Kur'an'dan) yüz çevirtmeyin. Bunun için hadis rivayetini azaltın ve Kur'an'a bir şey karıştırmayın,

Buna göre başlıkta ifade edildiği gibi Hz. Ömer'in bu hey'etin hadis rivayet etmelerini tamamen yasakladığını söylemek oldukça zordur. Çünkü burada söz konusu olan bir rivayet sınırlamasıdır ve bu da sadece Kur'an'ı doğru dürüst okuyamayan Kûfelilerle ilgilidir. Amaç da onların Kur'an öğrenmelerine fırsat vermektir. Yani Hz. Ömer demek ister ki, bu insanlar önce Kur'an öğrensinler. Onların Kur'an öğrenmelerine mani olacak kadar hadis rivayet etmeyin. Kur'an'a da bir şey karıştırmayın ki, o insanlar da karıştırmasınlar. Öyle görünüyor ki, bu rivayetlere dayanarak Hz. Ömer'in hadis rivayetini yasakladığını iddia eden el-Celalî'ye katılmak oldukça zordur. Ayrıca bu haberin sahih olup olmadığı da tartışılabilir.

Haberin Sıhhati: Pek çok kaynakta yer alan bu haber, Kütüb-i tis'adan sadece iki kaynakta yer alabilmiştir¹⁴⁶. Rivayetlerin hepsinde Şa'bî'nin bu haberi “ an” edâ sığasıyla Karaza b. Ka'b'dan naklettiğini görüyoruz¹⁴⁷. Halbuki Ahmed

¹⁴⁴ Darimi, *Sünen*, 26.

¹⁴⁵ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 7; Zehebî, *Tezkira*, I, 7; Cezâirî, *Tevcihu'n-Nazar*, I, 62.Krş. Herevî, *Zemmü'l-Kelâm*, IV, 8; amlf. *Garibu'l-Kur'an*, IV, 39.

¹⁴⁶ Bk. ed-Darimî 26; İbn Mace, *Mukaddime*,3.

¹⁴⁷ İbn Abdilberr, *Camiu'l-Beyani'l-İlm*, II, 120-121.

b.Hanbel'in (241/855) kaydettiğine göre Şa'bî, bu haberi Karaza b. Ka'b'dan değil; onun oğullarından birisinden, ya Ka'b. b. Karaza veyahut da Amr b. Karaza'dan rivayet etmiştir¹⁴⁸. Buna göre hadisin sıhhatinde problem olduğu söylenebilir. Ayrıca İbn Abdilberr de Karaza hadisinin tenkid edildiğine işaret etmiştir¹⁴⁹. Bu haber üzerinde epeyce yoğunlaşan İbn Hazm (456/1063) ise Şa'bî'nin Karaza'yla kesinlikle görüşmediğini ve ondan hadis almadığını, böylece haberin sakıt olduğunu belirtir¹⁵⁰.

el- Celâli'nin ikinci İddiası: Hz. Ömer özellikle hadis rivayetinde ileri gelen bazı sahâbîlerin hadis rivayet etmelerini yasakladı

فمنع عمر صحابة كبارا بالخصوص عن الحديث عن رسول الله

Yazarın iddiasına göre Hz. Ömer'in hadis rivayet etmesini yasakladığı sahâbilerden birisi Ebû Hüreyre'dir. İleri sürüldüğüne göre Hz.Ömer, Ebû Hüreyre'ye: "Ya Allah Resulü'nden hadis rivayet etmeyi terk edersen ya seni et-Taffih'a (memleketine) süerim" demiş.

لتتركن الحديث عن رسول الله أو لألحقتك بأرض الطفيح يعني أرض قومه

Hz Ebû Hüreyre'yi göndermekle tehdid ettiği yerin adı ile ilgili farklı lafızlar kullanılmaktadır: Bazı rivayetlerde "devs" bazılarında " devs dağları" bazılarında ise "maymunlar diyarı" ifadeleri yer almaktadır.

Bu rivayetlerin zahirine göre Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'den hadis rivayetini terk etmesini, aksi takdirde kendisini memleketi olan devs'e göndereceği tehdidinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Haberin Kaynağı ve Sıhhati

Bu haberin kaynağını araştırdığımızda muteber hadis mecmualarının hiç birisinde bulamıyoruz. Bu haberin ilk yer aldığı kaynak İbn Şebbe'nin (262/775) Tarihu'l-Medineti'l- Münevvere adlı tarih kitabıdır. İşin daha garip tarafı haberin senedi yoktur¹⁵¹. Senedli olarak yer aldığı ilk kaynak ise 6. asırda yazılan İbn

¹⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Kitabu'l-İlel ve Marifeti'r-Ricâl*, thk. T. Koçyiğit-İ.Cerrahoğlu, Ankara-1963, s.62. Krş. Ebû Yusuf, *er-Reddu ala Siyeri'l-Evzaiyyi*, thk. Ebû'l-Veffa el-Efğâni, Mısır-1938/1357, s.30; Rame Hümmüzî, *el- Muhaddisul-Fasil*, s. 553 ; Diğer kaynaklar için Hatîb el- Bağdâdî, *Şerefu Ashabi'l-Hadis thk. M. S. Hatiboğlu*, Ankara-1991, s.200-201(Muhakkın 192 nolu dipnotu.)

¹⁴⁹ İbn Abdilberr, *Camiu'l-Beyani'l-İlm*, Beyrut-1978, II, 120-122.

¹⁵⁰ İbn Hazm, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut- tsz. I, 265.

¹⁵¹ Bkz. İbn Şebbe Ebû Zeyd, *Tarihul-Medineti'l-Münevvere*, tahk.Fehim Muhammed Şeltut, Beyrut, 1410/1990, 3/800.

Asakir'in (571/1175) Tarihu Dımaşk'ı ve 8. asırda yazılan İbn Kesir'in (774/1372) el-Bidaye ve'n-Nihâyesi gibi, yine tarih kitaplarıdır¹⁵².

el- A'zamî'nin kaydettiğine göre bu haberin Hz Ömer'e aidiyeti sabit değildir. el-Muallimî, bu haberin senedinde Muhammed b. Zür'a isimli meçhul bir ravî bulunduğunu, meçhul ravinin rivayetiyle huccet getirilemeyeceğini söylemiştir. Ayrıca senedde başka problemler de vardır¹⁵³. Ayrıca Medine'de senedi olmayan böyle bir haberin Şam'da senedli olarak ortaya çıkması da bu haberin sahih olmadığının bir işareti sayılabilir.

İbn Ömer ve daha pek çok sahabe'nin bu habere hiç itibar etmeden Ebû Hureyre'den pek çok hadis rivayet etmeleri de haberin sahihliğine gölge düşürmektedir. Daha da enteresanı Hz. Ömer'in ömrünün sonuna doğru, namaz kıldırmak ve kadılık yapmak üzere Ebû Hureyre'yi Bahreyn'e tayin ediyor olmasıdır. Tabiatıyla Ebû Hureyre de Bahreyn'de bu görevleri ifa ediyor, halkı eğitiyor, fetva veriyor hadis rivayet ediyordu¹⁵⁴. Bütün bunlar bu haberin sahih olmadığını göstermektedir. Senedi olmayan böyle bir habere dayanarak Hz. Ömer'in Ebû Hureyre'ye böyle bir söz söylediği kesin olarak söylenemez.

Diğer taraftan yazarın ileri sürdüğü delillerden birisi çok hadis rivayet ettiği gerekçesiyle Hz. Ömer'in, Hz. Ebû Hureyre'yi dövdüğü söylenen haberdur. Bu haberin sahih olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü erken dönem muteber hadis kaynaklarının hiç birinde yer almamaktadır. Zaten, el-Celâlî de buna referans olarak İbnu Ebi'l-Hadîd'in *Nehcu'l-Belâğa* adlı eserinin şerhini göstermiştir¹⁵⁵. A'zamî bu haberin de uydurma olduğunu söylemiştir¹⁵⁶. Daha da önemlisi Hz. Ömer'in Ebû Hureyre'nin rivayetlerine değer verdiğini gösteren pek çok delil mevcuttur¹⁵⁷.

İkinci İddiası

¹⁵² Bkz. İbn Asâkir, *Tarihu Dımaşk*, XXXXX, 172; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 8/106. el-Celâlî, dipnotta söz konusu haberin el- Muhaddisu'l-Fasil'da bulunduğunu kaydetmiştir.(Bkz. el-Celâlî, *Tedvinu's-Sünneti'ş-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2molhagh1.htm, 19 nr. dipnot) Fakat baktığımızda referans verilen kaynakta yukarıdaki habere kısmen benzeyen ve Hz. Osman'a nisbet edilen bir sözün bulunduğunu gördük. Ancak Hz. Ömer'e ait böyle bir sözü o kaynaktan bulamadık.(Kırs.er-Ramehürmüzî, a.g.e., s.554.)

¹⁵³ el-Azamî, *Dirasat*, s. I, 134.

¹⁵⁴ el-Azamî, a.g.e., a.y.

¹⁵⁵ el-Celâlî, a.g.e., a.y. Aynı haberi, yine bir şîh müellif olan Fazl b. Şazân (260/873)'in eserinde de görmekteyiz. (Bkz. el-îzâh, Beyrut -1402/1982, s. 29).

¹⁵⁶ el-Azamî, a.g.e., a.y.

¹⁵⁷ Bkz. Osman Güner, *Ebû Hureyre'ye Yönelik Eleştiriler*, İnsan Yay. İst.2001,s. 80-81.

Hız.Ömer'in, İbn Mesud ile Ebû Mesud'un hadis rivayet etmelerini yasakladığı iddiasıdır. Buna delil olarak ileri sürdüğü haberde Hız.Ömer bu iki sahabiye elçi göndererek: "Resulullah'tan çokca rivayet etmiş olduğunuz bu kadar hadis de neyin nesi?" demiş.

ما هذا الحديث الذي تكثر عن رسول الله

el-Celâfî'nin, bu sözden hadis rivayetinin tamamen yasaklandığı anlamını çıkardığını anlamak oldukça zor. Nitekim haberi kaydeden İbn Asakir, el-Celânin vardığı sonucu çıkarmamıştır. İbn Asakir: " Hz. Ömer'in bu sözünde İbn Mesud'a bir suçlama yoktur. Çünkü Ömer'in İbn Mesud hakkında iyi niyet sahibi olduğu daha önce geçmişti. Burada Ömer'in kastı, hadis rivayet hususunda sıkı davranılsın, hiçbir kimse sahih olmayana rivayet etme cesaretine kalkışmasın" yorumunu yapmıştır¹⁵⁸. Aynı rivayetin bir başka versiyonunda çok hadis rivayet ettikleri sebebiyle İbn Mesud, Ebû Zerr ve Ebü'd-Derdâ' gibi sahabileri Medine'de tuttuğu rivayet edilmektedir. Bu iki rivayetin de senedi kopuktur¹⁵⁹. Çünkü bu hadisin senedinde bulunan İbrahim b. Abdurrahman b. Avf hicri 20 yılında doğmuş olup Hız. Ömer döneminde üç yaşında henüz bir çocuktur¹⁶⁰. Binaenaleyh bu rivayet de sahih değildir.

Üçüncü iddiası:

Hız. Ömer'in, Ebû Musa el-Eş'arî'yi Irak'a gönderirken hadis rivayetinden men ettiği **ومنع أبا موسى الأشعري لما بعثه إلى العراق** iddiasıdır.

Hız. Ömer, Ebû Musa el-Eş'arî'yi Irak'a gönderirken ona şöyle demiş: "*Kur'an okurken mescitlerinde arı uğultusu gibi bir ses duyulan bir topluluğa gidiyorsun. Onları kendi hallerine bırak. Hadislerle meşgul etme. Ben de sevabında sana ortağım*". İlk bakışta buradaki "hadislerle meşgul etme" ifadesinden hadis rivayetinin yasaklandığı anlamı çıkarılabilir. Yani "hadislerle meşgul etme" demek hadis rivayet etme demektir. Ancak metni bir bütün olarak okuduğumuz da buradaki vurgunun hadislerin rivayetinin yasaklanmasına değil Kur'an okunmasına yönelik olduğunu anlarız. Yani Hız. Ömer demek ister ki, Kur'an okuyan o insanları hadislerle meşgul edersen Kur'an okuyamazlar. Bırak Kur'an okusunlar. el-Celâfî bu haberin Hakim'in Müstedrek'i ile İbn Kesîr'in en-Nihaye'sinde yer aldığını kaydetmiştir. Araştırdığımızda birinci kaynaktan bu rivayetin olmadığını; ikinci kaynaktan ise senedsiz

¹⁵⁸ Bkz. İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, XXXIII, 159.

¹⁵⁹ A'zamî, *Dirâsât*, I, 134.-135.

¹⁶⁰ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, I, 149.

olduğunu görüyoruz¹⁶¹. Binaenaleyh tek kaynakta yer alan ve üstelik senetsiz olan bu rivayete dayanarak bir hüküm vermek rivayet tekniği açısından mümkün değildir.

Kısacası “Hz. Ömer’in hadislerin yazılmasını ve rivayet edilmesini yasakladığı,” iddiasının sıhhatli delillere dayandığı söylenemez.

Dördüncü iddiası:

Hz. Ömer’in, Ammar b.Yasir’i hadis rivayetinden men ettiği iddiası.

ومنع عمار بن ياسر

Bu iddianın delili de şöyle: Müslim’in kaydettiğine göre “Bir adam gelerek Hz. Ömer’e: ‘ Ben cünüp oldum, su da bulamadım, demiş. Ömer de ona: Namaz kılma cevabını vermiş. Bunun üzerine Ammar: Hatırlar mısın ya Emire'l-Mü'minin! Hani seninle bir seriyede idik ve ikimiz de cünüp olmuş fakat su bulamamıştık. Sen namaz kılmadin ben toprakta yuvarlanmak suretiyle (teyemmüm yapıp) namaz kılmıştım. Bu yaptığım işi (daha sonra Hz. Peygamber’e arz ettim de O da : “Sana sadece ellerini yere vurman, sonra da (ellerine bulaşan toprağın) üzerine üfledikten sonra onunla (iki avucunla) yüzüne ve kollarına mesh etmen yeter buyurmuştu” demiş. Ammar’ın bu anlattığı olaya karşı Hz. Ömer, Allah’tan kork ya Ammar demiş. Ammar da istersen bunu hiç rivayet etmeyeyim demiş. Ömer, (Ammar’a), “hayır üzerine aldığın mesuliyeti elbette sana bırakırız, cevabını vermiştir”¹⁶². Hz. Ömer’in söz konusu cevabı Ebû Davud’daki rivayette ise şöyledir: “Hayır Allah’a yemin olsun ki, üzerine aldığın mes’uliyeti elbette sana bırakırız”

”كلا والله لنولينك ما توليت¹⁶³ ”

Muteber hadis kaynaklarında yer alan sahih olduğu anlaşılan bu rivayetten Hz. Ömer’in Ammar’ın anlattığı olayı hatırlayamadığını dolayısıyla Ammar’ın dikkatli davranmasını istediğini anlamak mümkündür. Ancak bu rivayetten Hz. Ömer’in Ammar’ın hadis rivayet etmesini yasakladığı anlamını çıkarmak pek mümkün görünmemektedir. Tam tersine Ammar’ın istersen bunu hiç rivayet etmeyeyim sözüne karşı Hz. Ömer, rivayet edebilirsin diyor. El-Celalî ne hikmetse Hz. Ömer’in, Ammar’ın “istersen bunu hiç rivayet etmeyeyim” sorusuna verdiği cevabı görmezlikten gelerek başlıkta belirttiği üzere onun hadis rivayetini yasakladığını

¹⁶¹ Bkz. İbn. Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VIII, 107.

¹⁶² Bk, Müslim, Hayz, 112; Nesai, Taharet, 195; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, IV, 319.

¹⁶³ Ebû Davud, Taharet, 121.

söylemiştir¹⁶⁴. Aslında bu açıklama, Hz.Ömer'in hadis rivayetine mani olmadığını açıkça göstermektedir.

Beşinci iddiası:

Hz. Ömer, Bütün insanları hadis rivayetinden menettiği iddiası

ومنع عمر عامة الناس

Bu iddianın delili de Hz. Ömer'in şu hutbesidir: Hz. Ömer hutbesinde şöyle demiş: Sakın ha! Ömer, bizi Allah'ın Kitab'ını okumaktan men etti dediğini bilmeyeyim (duymayayım). Doğrusu ben onu asla yasaklıyor değilim. Lakin sizden birisi, Kur'an okuyor, insanlar da dinliyor. Sonra o arada kendisinden konuşmaya başlıyor. Doğrusu sizin bu konuştuğunuz, sözün en şerlisi ve bu kelâmınız da kelâmın en kötüsüdür. Kim okumak istiyorsa Allah'ın Kitabını okusun, aksi halde otursun. Bakın siz insanlara, konuştunuz, hatta öyle ki falan şöyle dedi, filan da böyle dedi denildi ve sonuçta Allah'ın kitabı terk edildi"¹⁶⁵.

Bu rivayetin muteber hadis kaynaklarında olmaması bir tarafa, bu metinde iddia edildiği gibi -Hz. Ömer, Allah Resulünden hadis rivayet etmeyi herkese yasakladı-yargısına götürecektir bir husus yok. Daha doğrusu buradaki yasağın, Kur'an okurken arada yapılan konuşma ile ilgili olduğu açık. Celalî de burada rivayet yasağının sarîh olmadığını; görünürde yasağın Kur'an okunurken arada yapılan konuşmaya yönelik olduğunu söyler. Ama yazara göre bu, metnin zahiri anlamıdır. Bir de metnin bağlamı ve Hz. Ömer'in bu konudaki açıklamalarını nazarı itibara almak gerekir. Bu yazara göre şu iki sebepten ötürü Ömer'in hadis rivayetini yasakladığını bu metinden anlamak mümkündür:

Birinci argümanı, İbn Şebbe'nin, bu hutbenin arkasından Ömer'in sahâbe için(daha doğrusu Ebû Hüreyre için) hadis rivayet etmeyi yasaklayan haberi zikretmesidir.

Hemen belirtelim ki, yazarın bu yaklaşımı pek makul görünmemektedir. Zira yukarıdaki hutbe ile onun arkasında zikredilen haber arasında bir irtibat yoktur. Çünkü referans verilen kaynaktaki Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye: " Ya Allah Resulünden hadis rivayet etmeyi terk edersen ya da seni et-Taffih'a yani memleketine sürerim," sözü yer almaktadır.

Haberin sıhhati:

¹⁶⁴ el-Celalî, a.g.e., http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2molhagh1.htm

¹⁶⁵ Bkz. İbn Şebbe, *Ahbarul-Medine*, III, 800.

Her şeyden önce bu haberin senedi yoktur. Ayrıca bu haber, Ebû Hureyre ile ilgili ve onun hadis rivayetine getirilen bir yasaktır. Hutbedeki ise tamamen bambaşka bir yasaktır. Yani Kur'an okunurken yapılan konuşmaya yönelik bir yasaktır. Dolayısıyla yazarın bu iki yasak arasında kurduğu irtibatın bir zorlama olduğu söylenebilir.

Yazarın ileri sürdüğü ikinci argüman ise, bu hutbede özellikle de son kısmında Ömer'in 'bakın Kur'an okurken, siz kendi kendinize başka şeyler konuşuyorsunuz, sonuçta Allah'ın Kitab'ı terk ediliyor, bunu yapmayın' diye özetleyeceğimiz, sözünde hadis rivayeti yasağı anlamı vardır. Yazara göre burada Ömer, Allah'ın Kitab'ından başka her sözün terk edilmesini teyid etmiştir. Bu da "Allah'ın Kitabı bize yeter", sözünü aynı anlamdadır ve aynı şeyi ifade eder. Açıktır ki, Ömer bunu, hadis ve rivayetine karşı söylemiştir. Nitekim hadisi yasaklarken aynı gerekçeyi, yani Kur'an'ın muhafaza edilmesi gerektiğini, başka şeylerle meşgul olunup Kur'an'ın terk edileceği endişesini ileri sürmüştür. Bu ifadeler, hadis yazma yasağı anlamını taşıyan ve Ömer'in kendisini temize çıkarmak için tekrarladığını bildiğimiz "Doğrusu ben hiçbir şeyi Allah'ın kitabına asla karıştırmam" sözü gibi bir savunmasıdır. Yazara göre Kur'an bahane, mademki Ömer, burada Kur'an'a vurgu yapmış o halde onun bundan maksadı mutlaka hadise karşı çıkmaktır.

Diğer taraftan "Doğrusu ben hiçbir şeyi Allah'ın kitabına asla karıştırmam" sözüne gelince, daha önce de açıkladığımız gibi bu sözün Hz. Ömer'e aidiyeti şüphelidir. Şayet Hz. Ömer'in bu sözü söylediğini bir varsayım olarak kabul etsek bile onun bu sözünü hadis rivayetini yasakladığı, kesin olarak söylenemez. O takdirde acaba Ömer, söz konusu düşüncesini açıkça söyleyemedi de üstü kapalı olarak 'bakın ben hadis yazmaktan vazgeçtim, siz de sakın ha hadis yazmayın ' mı demek istemişti? Açık sözlülüğü ile meşhur olan Hz. Ömer'in böyle bir tavır sergilediğini söylemek bu halifeyi hiç tanımamak demektir. Eğer Hz. Ömer'in böyle bir niyeti olsaydı hiç çekinmeden açıkça söylerdi.

Görüldüğü üzere yukarıda sıralanan iddiaların hiçbirisinin delilinin, hadis usulü kriterlerine göre sahih olduğu iddia edilemez. Bunların içerisinde pek çok kaynakta yer almasına rağmen hadis rivayetinin azaltılması ile ilgili rivayetin bile kesin olarak sahih olduğu söylenemez. Hz. Ömer'le ilgili iddiaların dayandığı delillerin senedlerinin kopuk olduğunu ve muteber hadis kaynaklarında yer olmadığını ve yapılan yorumların da tutarlı olmadığını söyleyebiliriz.

Kur'an'la Yetinme İddiası

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le ilgili iddialardan bir diğeri de Onların hadislerin Kur'an'la yetinme düşüncesinde olduklarıdır. Ali eş- Şehristânî ve Celâlî'ye göre Ebû Bekir'in de Ömer'in de amacı, Kur'an'la yetinmektir. Sünnete yöneltilen eleştirilerin ve onun hucciyeti ile ilgili ortaya atılan şüphelerin köklerini araştıran el-Celâlî, çok şaşırtıcı bir durumla karşılaştığını, halifeler döneminde sünnete karşı düşmanca, garip bir icraat sergilendiğini ve hatta bu tutumun henüz Hz. Peygamber son nefesini vermeden başladığını ileri sürer. Yazarın bu husustaki delili ise son hastalığında Hz. Peygamber'in vasiyet yazmak için kalem kâğıt istemesi, Hz. Peygamber'in bu isteğine karşı Hz. Ömer'in : "Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaştı, Allah'ın Kitabı bize yeter" demesidir. Bu, Allah Resûlünün hadislerinin yazımını men eden ilk uygulamadır. Aynı zamanda sünneti devre dışı bırakıp Kur'an'la yetinmenin de ilk uygulamasıdır. Hadis karşıtlığı için, hadis yazımına karşı çıkmak ve hadis rivayetine karşı çıkmak olmak üzere İki yöntem kullanılmıştır¹⁶⁶. Burada söz konusu olan "Vasiyet" hadisi Şii alimler için pek çok şey ifade eden bir hazine gibidir. Şiilere göre, yazılamayan bu vasiyette Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra halife olacağı yazılacaktı. Mademki burada Ömer, aramızda Allah'ın Kitabı var" dedi, o halde bundan kastı hadsileri devre dışı bırakıp Kur'an'la yetinmekti....

Her şeyden önce yazılmayan bir vasiyete ne yazılacağını tahmin etmek oldukça zordur. Bunu ancak Allah ve bir de o vasiyeti yazacak olan Peygamber bilir. Bunun ötesinde yapılmış ve yapılacak tüm yorumların bir vehimden başka bir anlamı olamaz.

Ömer'in, "aramızda Allah'ın Kitabı var" sözünden yola çıkarak, buradaki kastının Kur'an'la yetinmek olduğu yaklaşımın da sağlıklı olduğu söylenemez. Çünkü Hz. Ömer, bu sözünü hadise karşı çıkmak için genel geçer bir kural olarak söylemediği açıktır. O sadece Hz. Peygamber'in vefatı öncesinde hasta iken vasiyet yazdırma isteği ile ilgili söylemiştir. Öyle anlaşılıyor ki onun maksadı Hz. Peygamber'i rahatsız etmemektir. "Hz. Peygamber hasta, bakın işte kendisi de ağırlaştı, elimizde Allah'ın Kitabı var, onun vasiyetini Kur'an doğrultusunda yerine getiririz" anlamında bir sözdür. Özel bir olayla ilgili böyle bir sözü genelleştirmek tabir caiz ise bir

¹⁶⁶ Celâlî, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyü's-Şerife ve Mekifu'l-Hukkâmi Minha*, (erişim tarihi, 18. 1. 2007) http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm; Ali eş-Şehristânî, *Men'u Tedvini'l-Hadis*, s.15-16.

zorlamadan başka bir şey değildir. Hz. Ömer'in bu iddiayı nakzeden pek çok söz ve uygulaması vardır. Nitekim Hz. Ömer, vali olarak tayin ettiği kâdı Şureyh'a yazdığı mektupta "Sana bir iş gelince Allah'ın Kitab'ı ile hükmet, Allah'ın Kitab'ında olmayan bir konu geldiğinde Resûlüllah'ın sünneti ile hükmet demiştir¹⁶⁷. Yine Hz. Ömer bir hutbesinde, şöyle demiştir: "Ben valilerimi, sizi dövsünler ve mallarınızı elinizden alsınlar diye göndermiyorum, size dininizi ve sünneti öğretmek için gönderiyorum" demiştir¹⁶⁸. Ebû Musa el-Eş'arî de Basra'ya vali olarak geldiğinde : "Ömer beni size Rabbinizin Kitab'ını ve sünnetinizi öğretmek için gönderdi" demiştir¹⁶⁹. Kur'an'la yetinmek niyetinde olan bir halifenin böyle talimatlarda bulunması düşünülebilir mi?!

Hadislerin Yayılmasına Karşı olması:

Hz.Ömer'le ilgili iddialardan bir diğeri de Onun hadislerin yayılmasına Karşı olduğudur. Bu iddiayı ortaya atan Haşim Ma'ruf, şöyle demiştir: "Ubey b. Ka'b (22/642) Beyti Makdis'le ilgili haberi rivayet edince Hz. Ömer Übey'i azarlamış, hatta dövmeyi düşünmüş ve bu haberi kendisinden başka duyan kimsenin olup olmadığını şahit istemiş, Übey'in bu rivayetinin Hz. Peygamber'e ait olduğuna dair pek çok sahâbî, şahadet etmiş, Hz. Ömer de Übey'i serbest bırakmış. Bunun üzerine Übeyy ona: "Sen beni Resulüllah'ın hadisine karşı itham mı ediyorsun" diye karşı çıkmış. Hz. Ömer de ona: "Vallahi seni, yanlış hadis naklediyorsun diye itham ediyor değilim, fakat bu hadisin Hz. Peygamber'den zahir olmasını kerih buldum. Bu son cümleden yola çıkan yazara göre bu, rivayet Ömer'in Allah Resulü'nden naklolunan hadislerin yayılmamasına karşı olan hırsını göstermektedir¹⁷⁰.

فقال يا أبا المنذر : والله ما اتهمتك ولكني كرهت أن يكون الحديث عن رسول الله ظاهراً... هذه الرواية تدل على أنه كان حريصاً على أن لا ينتشر الحديث عن رسول الله

¹⁶⁷ Şatibî, *Muvafakât*, IV, 7-8.

¹⁶⁸ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, I, 41.

¹⁶⁹ Dârimî, *Mukaddime*, s. 46. Geniş bilgi için bk. Aynur Uraler, *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, Işık Yay. İst. 2000, s. 365.

¹⁷⁰ Haşim Ma'ruf, *Dirasât fi'l-Hadis ve'l-Muhaddisin*, s.22, <http://www.shiaweb.org/books/hadith/pa2.html>; Abdulhadî el-Fadlî, *Mesadiru İlmî'l-Hadis*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/1.htm. Haberin kaynağı için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 21-22.

Hatiboğlu hocamızın da belirttiği gibi bu gibi yorumları yapanları yanılta husus, Hz. Ömer'in hadislerle ne derecede önem veriyor olduğunu gösteren diğer rivayetler dikkate alınmadan ibareye sathi mana verilmesidir.

ولكني كرهت ان يكون الحديث عن رسول الله ظاهرا

Hz. Ömer'in burada: Herkesin bilmesine rağmen bu hadisi benim bilmiyor olmayışım, canımı sıktı." dediği açıktır. Burada "zahîr" olmak demek "meşhur, ekseriyetçe malum olmak" demektir. Nitekim Buhârî Hz. Ömer'in tahkik amelîyesinden bahseden başka bir rivayeti şu başlık altında kaydetmiştir:¹⁷¹

باب الحجة على من قال إن أحكام النبي كانت ظاهرة وما كان يغيب بعضهم على مشاهد النبي (ص)

Burada geçen ظاهرة كانت tabirini İbn Hacer: " أي لا تخفى على النادر " herkese açık olan " şeklinde açıklamıştır. Yani Hz. Peygamber'in verdiği hükümler herkesçe malumdu; ancak birkaç kişiye ulaşmamış olabiliyordu¹⁷². Hocamız, Buhârî'yi Fransızcaya çevirmiş olan O Houdas'ın da aynı ibareye: "...Peygamber'in kararları, hükümleri herkesçe malumdu" anlamını verdiğini belirtmiştir¹⁷³. Görüldüğü üzere Şîi alimlerin bu iddiası da tutarlı değildir.

3. Yasağın Sebebi

Şîi yazarların çoğuna göre "yasağın" sebebi -özet olarak- Ehl-i Beyt'in fazileti ile ilgili hadislerin yayılmasına mani olmaktadır¹⁷⁴. Bu yasağın halifeler tarafından yürürlüğe konulan siyasî bir tedbirdir¹⁷⁵. Amaç, Ehl-i Beyt'i hakiki konumundan uzaklaştırıp hakim gücün ayakta kalmasını sağlamaktır¹⁷⁶. Cafer es-Sübhânî'ye göre Hz. Peygamber'in hastalığı sırasında hadise karşı gösterilen tavırla onun vefatından sonra gösterilen tavırların maksadı hep aynıdır. Bu da Ehl-i Beyt'in faziletine ve daha açıkçası, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra halife olacağına dair rivayetlerin yayılmasına mani olmaktadır¹⁷⁷. Kur'an'a başka şeylerin karışma endişesi ve başka

¹⁷¹ Buhârî, İ'tisâm, 22.

¹⁷² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 248.

¹⁷³ Bkz. M.Said Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Kitâbiyât, Ankara,2004, s.74-75.

¹⁷⁴ Ali eş-Şehristânî, *Menu Tedvini'l-Hadis*, s.35;

http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm (Erişim tarihi, 3.5. 2005)

¹⁷⁵ el-Celâli, *Tedvinu's-Sünneti'ş-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2part6.htm

¹⁷⁶ Hurr el-Amili, *Vesail*, Mukaddime, I, 13,

<http://www.alhikmeh.com/arabic/mktba/hadith/wasael01/index.htm> (Erişim tarihi :27.4.2006)

¹⁷⁷ es-Sübhânî, *er-Rivaye beyne'd-Diraye*, s.27-29.

şeylerle değil sadece Kur'an'la meşgul olunması gibi ileri sürülen sebepler değildir. Bu noktada daha derindeki esas sebep gizlidir ve tespiti de zordur¹⁷⁸.

Yasağın sebebinin Ehl-i Beyt'e yönelik olduğu iddiasının ispatı sadedinde şöyle bir haber zikredilir:

Alkame, İbn Mes'ûd'a, içerisinde Ehl-i Beyt'in faziletiyle ilgili hadislerin bulunduğu bir sahifeyi getirmiş. Alkame'nin "bunun içerisinde Ehl-i Beyt'le, Hz. Peygamber'in ailesi ile ilgili hadisler var" demesine rağmen İbn Mes'ûd hizmetçisinden bir kap su istemiş ve o sahifeyi imha etmiş ve; "Kalpleri Kur'ân ile meşgul ediniz başka şeyle değil" demiştir¹⁷⁹.

İbn Mes'ud'un bu tavrı ile halifelerin alakası nedir?

İddia sahiplerine göre, Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Ali'den inhiraf eden, aynı zamanda ondan ayrılan grupla hareket ederd¹⁸⁰. O ilk iki halifenin himayesinde olanlardandı¹⁸¹. İmha edilen bu sahifede ne Kur'anla karışma, ne Kur'an'a aykırı olma ve ne de Ehl-i Kitaba ait hurafe hiçbir şey yok. Sadece Ehl-i Beytin fazileti var. Bu da siyasete zarar veriyor ve mevcut yönetimi yok sayıyor. Bunun esas imha sebebi açıkça bu siyaset. Eğer bu hadisler yayılsa ve insanlar arasında bilinseydi idare ayakta kalamazdı.

Bir başka Şîî yazar Ali el- Kûrânî ise, bu meseleyi, ta kabileler arası iktidar mücadelesine kadar götürür. Bu yazara göre sanki söz konusu bir kısım sahâbî Müslüman olmuş ama Hz. Peygamber'in Haşimilerden olmasını içlerine bir türlü sindirememişler. Hala kabile asabiyetinden kurtulamamışlar. Bunların dertleri bir an önce yönetimi Haşimilerden almaktır. O özetle şöyle der: Bu, (sözde yasak) Hz. Peygamber'den sonra idare yetkisinin intikali ile alakalı bir meseledir. Hakikat şu ki, Haşim oğullarının yönetimde olmaları, Arapların ağırına gidiyordu. Oysa Peygamber olarak gönderilen Haşim oğullarındandı. Peygamber'den sonra Haşimilerden birisinin de Kureyş aşiretlerinin hepsine hakim olması, işte esas onlara ağır gelen bu idi. Buna bir çare bulmak için toplandılar, ikinci halife: "Nübüvvet makamı Haşimilere yeter. Artık hilafet makamının mutlaka Kureyş aşiretlerine geçmesi gerekir,"dedi. (...) Hadis ise, onların bu fiîli tavırlarına karşı idi. onlar hadisler yazıldığında ortaya çıkacak

¹⁷⁸ Hurr el-Amili, a.g.e., I,13-14.

¹⁷⁹ Hatib, *Takyîd*, s.54.

¹⁸⁰ Abdül-Hadî el-Fadlî, *Masadiru ilmi'l -Hadis*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/1.htm

¹⁸¹ es-Sübhânî, a.g.e., s.31.

problemlerden endişe ettiler. Çünkü hadislerin bilinmesi onların hilafetini tartışmalı hale getirecekti. Bu nedenle onlar Kur'an'la yetinme kararı aldılar(...)¹⁸².

Görüldüğü üzere üslup farkı bir tarafa, Şii yazarların çoğuna göre halifelerin Sünnete karşı tutumlarının arkasında Ehl-i Beyt'in fazileti ve Hz. Ali'nin imameti ile ilgili hadislerin yayılmasını önlemekten başka gayesi yoktur.

Ancak bu genel kanaatin tam da doğru olmadığını söyleyen alimler de vardır. Bunların başında bu konuda hayli mesai harcaıyıp iki eser kaleme alan¹⁸³, Ali eş-Şehristânî gelmektedir. Yukarıda serd edilen kanaatin kabule şayan olmadığını belirten Ali Şehristânî, şöyle der: Biz, Şii yazarların bu konuda esas sebep olarak ileri sürdükleri gerekçeyi kabul etmiyoruz. Çünkü Hz. Ali'in fezaili hakkında Şeyhayn (Ebû Bekir ve Ömer)' den gelen rivayetler var. Eğer asıl sebep bu olsaydı Ali'nin imameti ve Ehl-i Beyt hakkında bu kadar çok rivayet bize gelmezdi¹⁸⁴.

(فنحن لا نقبل أن يكون ما علله كتاب الشيعة هو السبب الأساس في ذلك ، لمجئ روايات الفضائل عن الشيخين في علي ، فلو كان المنع لهذا السبب وحده لما وصلتنا هذه الروايات الكثيرة الدالة على إمامة علي وأهل بيت الرسول (صلى الله عليه وآله وسلم) .

İbn Mes'ud'un Hz. Ali' ye muhalif olduğu kanaatinin doğru olmadığını delilleri ile zikreden yazara göre, İbn Mes'ûd'a takdim edilen "sahifede Ehl-i Beyt hakkında, Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyti, hakkında hadisler vardı" ifadesinde de söz konusu hadislerin "Ehl-i Beytin fazileti hakkında olduğu" görüşü sarîh değildir. Belki de o sahifedeki hadisler, Ehl-i Beytin zemmi ve onlar hakkındaki aşırılıklarla ilgili idi. Bu nedenle İbn Mes'ûd onları imha etti. Bu son ihtimal, İbn Mes'ûd'un sreti ile ve Ehl-i Beyt'in faziletine dair ondan naklettiğimiz hadisler ile de örtüşmektedir¹⁸⁵. Bu konuda yapılan diğer yorumları da kabul etmeyen Şehristânî, Zehebî'nin "Bu rivayetler, Ebû Bekr'in, hadisleri alırken ne kadar titiz ve ihtiyatlı olduğunu gösterir " şeklindeki yorumunu da doğru bulmaz, eleştirir.

¹⁸² Ali el-Kuranî, *Ulumü'l-Hadis*, <http://www.hadith.net/arabic/dialog/kurani.htm> (erişim Tarihi 4.12.2006)

¹⁸³ Ali eş-Şehristânî bu konuda birisi oldukça hacimli (508 sayfa) diğeri bunun özeti mahiyetinde (53 sayfa) *Men'u Tedvîni'l-Hadis* isminde iki eser kaleme almış iki ayrı sitede yayınlamıştır.(Hacimli esri için bk. <http://www.alhikmeh.com/arabic/hadith/b&d/tadwen/index.htm> . Bu eserin özeti olan eseri için bkz. http://www.14masom.com/hdeath_sh/tadween/tadween.htm

¹⁸⁴ Ali eş-Şehristânî, a.g.e., s.37.

¹⁸⁵ Ali eş-Şehristânî, *Esbâbu Men'u Tedvîni's-Sünneti's-Şerife*, s.66. <http://www.alhikmeh.com/arabic/hadith/b&d/tadwen/index.htm>

Yazara göre hadis yazım yasağının üç merhalesi vardır ve her merhaledeki yasağın farklı sebepleri vardır.

1. Ebû Bekir ve Ömer dönemindeki yasak. Bu yasağın sebebi, halifenin bilgi eksikliğini kapatmak için, otoritelerinin temelini sağlama almak ve hasımlarını bertaraf etmek içindir. **لسد العجز الفقهي عند الخليفة وتحكيم ركائز حكمهم ودفع خصمهم**

2.Osman ve Muaviye dönemi: Bu dönemde yasağın sebebi, Şeyhayn dönemindeki sünneti desteklemek ve ondan başka bir şeyle amel etmemek içindir.

فجاء لتحكيم ما سن على عهد الشيخين وعدم الأخذ بغيرهما

3.Muaviye döneminden resmi tedvin dönemine kadar olan dönemdir. Bu dönemdeki yasağın sebebi, Ali ve Ehl-i Beyte muhalefettir.

للمخالفة مع علي بن أبي طالب وأهل بيته

Sehristânî, ilk dönemdeki yasağın sebebini de şöyle izah eder: “Biz biliyoruz ki, Ebû Bekir hilafeti döneminde verdiği fetvalarında, uygulamalarında nasslara aykırı davranır, re’y ve içtihadına göre hareket ederdi. Pek çok konuda ashabın onun hatalarını bulduklarını görmüştük. Muhtemeldir ki, 500 hadisi toplayınca, önceki icraatlarının bu hadislere aykırı olduğunu gördü ve hatalarının farkına vardı. Bu durum onu çok rahatsız etti. Eğer bu hadisler yazılı kalsa, ashabın veya sonraki nesillerden birilerinin eline geçseydi onun aleyhine olacak ve ihtilaflara sebep olacaktı. Halife de ihtilaftan korkardı. Bu duruma düşmemek için, birilerinin eline geçer diye hadisleri toprağa gömmeyip yaktı¹⁸⁶. Yazara göre halifenin amacı Kur’an’la yetinerek hadisleri devre dışı bırakmaktır. Çünkü onun “aramızda Allah’ın Kitabı var” (**بيننا وبينكم كتاب الله**) sözünde bu açıktır¹⁸⁷. Ebû Bekr’in açmış olduğu bu anlayış devam etmiş, sahabe asrından günümüze kadar ortaya çıkan ve çağımızda Pakistan’da gördüğümüz Gulam Ahmed Perviz gibi Kur’an’la yetinip Sünneti terk edenlerin ilham kaynağı olmuştur¹⁸⁸. Ebû Bekr’in bu tutumunun, müslümanlar, hadis hafızları ve raviler üzerinde olumsuz etki yapacağı ve menfi sonuçlar doğuracağı açıktı. Bu halifenin üç yıllık hilafeti döneminde Müslümanlar sadece Kur’an tilavetiyle meşgul oldular, onun tefsir ve izahına başvurmadan sadece

¹⁸⁶ Ali eş-Şehristânî, *Men’u Tedvîni’l-Hadis*, s.12-15.

¹⁸⁷ Ali eş-Şehristânî, *a.g.e.* s.16.

¹⁸⁸ Ali eş-Şehristânî *a.g.e.*, s.18-19.

onunla yetindiler, hadis nakli ve kitabetini terk ettiler¹⁸⁹. Böylece Ebû Bekr'in sadece Kur'an ayetlerine önem verme arzusu gerçekleşmiş oldu¹⁹⁰.

Yazara göre Hz. Ömer de bilgisizliğini örtmek ve idare yetkisini tamamen kendisine tahsis edebilmek için söz konusu yasaklara başvurmuştur. Yazar, bu hususta vardığı sonucu şöyle izah eder: Biz biliyoruz ki, hilafet makamı, iki güce sahip olmayı gerektirir. Birincisi hükme esas olan ilim kudreti; ikincisi, yöneticilik kudreti. Resulullah'ın yöneticiliği bu iki esasa dayanıyor idi. Zira hem şer'i hükümleri açıklamak hem de ülke işlerini idare etmek onun görevlerindendi. Ancak Peygamber'in diğer yöneticilerden farkı, onun kanun koyucu olması idi. Halifenin böyle bir özelliği yoktu. O hükümlere esas olan bilgiyi Peygamber'den nakletmesi yani muhaddis olması gerekiyordu. Oysa halife, Peygamber'in hadislerini bilmiyordu. Hadis bilmeyince de sahabe ile bir takım problemler yaşamaya başladı. Çünkü sahabe, ayet ve hadisler ile onun hatalarını buluyorlardı. Bu hata bulma sık sık tekrarlanınca onun ilmi kudreti şüpheli hale geliyordu Bundan otürü de onun halife olmaya selahiyetli olup olmadığı hususu tartışmalı hale geliyordu. Bu durumda halifenin otoritesi sarsılırken muhalif taraf güç kazanıyordu. Çünkü insanlar, muhalif tarafa gidiyor ve onlara başvuruyorlardı. Halbuki, halifenin otoritesi ve kanun koyma yetkisinin kendisinde olması gerekiyordu. Bunun için önce rivayet kapısını kapattı. Ashabı toplayıp onlardan yazdıklarını istedi ve onları yaktı. Sonra herkese içtihad hakkı tanıdı. Ancak daha sonra bu yetkiyi sadece kendisine ve kendisinden sonra gelen halifelere tahsis etti¹⁹¹. İnsanların karşısına geçip görüşlerinin yanlış olduğunu söylerler diye Halife onların hadisleri öğrenmesini, bilmesini istemiyordu.

Çünkü bu, onun yönetiminin ayakta kalmasına zarar veriyordu. Ama halifenin bildiği hadislerin rivayetinde bir endişe yoktu. Osman ve Muavviye'de bu iki halifenin yolunu takib etmişlerdir¹⁹².

4. Yasağın Kapsamı

Bu konuda Şii alimler arasında görüş birliği olduğu söylenemez. Bazı alimlere göre halifelerin koyduğu yasak sadece belli konulardadır. Burada yasaklanan hadislerin Hz. Ali'nin, fazileti, onun menâkıbı ve halife olması ile alakalı olduğu; ama

¹⁸⁹ M.Sâdık Necmî, *a.g.e.*, s.48

¹⁹⁰ M.Sâdık Necmî, *a.g.e.*, s.48

¹⁹¹ Ali eş-Şehristânî, *a.g.e.* s.40-41.

¹⁹² Ali eş-Şehristânî, *a.g.e.* 44-46.

diğer hadislerin yasak kapsamına girmediği söylenebilir¹⁹³. Nitekim bazı Şîî yazarlara göre Hz. Ömer, ahkâmla, feraizle ilgili hadisleri yasaklamamıştır. Çünkü bu tür hadislerin devlet yönetimiyle, hilafetle alakası yoktur. Bu konuda ileri sürülen delil şöyledir: Ebû Hüreyre anlatıyor: Ömer, halife olunca “Amel edilen hadisler dışında Allah Resulün'den hadis rivayetini azaltınız” dedi. Ebû Hüreyre sözüne devamla: “Eğer Ömer hayatta iken bu hadisleri rivayet etseydim kamçıyı sırtımda bulurdum” demiştir.

Bu haberin senedinde inkıta vardır. Çünkü ez-Zuhrî (124/742) 'nin doğrudan Ebû Hüreyre (58/677) 'den rivayeti yoktur¹⁹⁴.

Bu yasağın genel olduğunu ileri süren yazarlar da vardır. Nitekim Sâdık Necmî'ye göre bu yasaktan ötürü Hz. Peygamber'in ashabından hiçbir kimse ondan duyduğunu rivayet edemedi ve yazamadı. Bilakis yazdıklarını suya attılar veya yaktılar. Hadise karşı yaptıkları bu uygulamayı temize çıkarmak bu gayri ilmi hatayı yerleştirmek için “Benden bir şey yazmayın, kim benden Kur'an dışında bir şey yazdı ise onu imha etsin” gibi hadisleri uydurup Resûlullah'a nisbet ettiler¹⁹⁵.

5. Yasağın Etkisi

Görebildiğimiz kadarıyla halifelerin söz konusu yasağını (titizliğini) normal kabul edip ilk iki halifeyi, özellikle Hz. Ömer'i eleştirmeyen hiçbir Şîî yazar yoktur. Daha önce işaret ettiğimiz gibi, Abdülhâdî el-Fadlî, Haşim Ma'ruf gibi Şîî yazarlar bu konuda sadece Hz. Ömer'in menfi tutumu üzerinde durup bu halifeyi eleştirmişler, Hz. Ebû Bekir'den¹⁹⁶ hiç söz etmemişlerdir. el-Celâlî gibi nispeten mutedil sayılan, hadislerin yazım ve rivayeti konusunda Ehl-i Beyt'in hizmetlerini öne çıkarmakla beraber, diğer sahâbe ve tabînin bu konudaki faaliyetlerini inkâr etmeyen¹⁹⁷ yazarlar bile ilk iki halifeyi eleştirmekten geri durmazlar¹⁹⁸.

Yasağın hadisler ve daha pek çok konu üzerindeki etkisine gelince, bu hususta Şîî alimler arasında görüş farklılıkları vardır.

¹⁹³ es-Sübhânî, a.g.e., s. 31; el-Celâlî, a.g.e., s., 10; Hurr el-Amilî, *Vesailu's-Şîa*, s.14.

¹⁹⁴ Bkz Abdürrezzak, *Musannef*, XI, 262; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, XXXXXVII, 344; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VIII, 1.

¹⁹⁵ M.Sâdık Necmî, a.g.e., s.46.

¹⁹⁶ Bkz. Abdu'l-hadî el-Fadlî “Rivayetu'l-Hadis”, http://www.14masom.com/hdeath_sh/makalat/1.htm

¹⁹⁷ el-Fadlî, a.g.m.; el-Celâlî, a.g.e., ay.

¹⁹⁸ Muhammed Rida el-Huseynî el-Celâlî, *Tedvinu's-Sünneti's-Şerife*, http://www.14masom.com/hdeath_sh/19/2molhagh1.htm

Bir kısım Şîi alimlere göre hadis yazımı konusundaki bu yasağın pratikte pek fazla etkisi olduğu söylenemez. Çünkü sahabe yasağa aldırış etmeden hadisleri yazmışlardır.

Nitekim Vesail adlı eserin mukaddimesinde şöyle denilmiştir: İşaret etmek gerekir ki, sahabe bu yasağa aldırış etmeden hadis yazmaya devam etmişlerdir¹⁹⁹. el-Celâlî de samimi sahabe-i kiram, yöneticilerin yasağına hiç bakmadan gerek Hz.Peygamber döneminde ve gerekse ondan sonra hiç ara vermeden hadis yazımına devam ettiler. Hadis rivayet yasağı icraatına karşı çıkararak hadisleri rivayet ettiler. Hiç bir baskı onları mukaddes görevlerinden alıkoymadı²⁰⁰.

Diğer taraftan Hz Ömer'in sıkı yasağına rağmen Muaz b.Cebel, Übey b. Ka'b, Abdullah b. Mesud, Enes b. Malik Ebû Said el-Hudrî, Hz. Fatıma, Ebû Zerr ve diğer sahabilerin Hz. Ali tarafında yer aldıklarını ve hadisleri yazmaya devam ettiklerini²⁰¹ söyleyen Ali eş-Şehristânî ise, konunun siyasî boyutu üzerinde durmakta, halifeleri eleştirmekte ve aynı zamanda "hadis yazımına", Şîi ve Sünni kaynaklardaki hadislerin sahih olup olmadıklarının en önemli ölçüsü olarak bakmaktadır²⁰². Bu yazara göre sahabilerin hadis yazmaya devam etmeleri problemi çözmemiştir. Hadislerin güvenilirliği hususunda yasağın çok büyük menfi etkisi vardır. Buna göre hangi mezhebin hadisleri aralıksız olarak yazıyla tesbit edilmişse, o mezhebin hadisleri sahihtir.

Hadislerin sıhhati noktasından konuya yakalaşan Sâdik Necmî aynı maksatla *Adva' ale's-Sahihayn* adlı eserini kaleme almıştır. Bu eserinde yazar, vardığı sonucu şöyle açıklamıştır: Bir yandan halifeler tarafından hadislerin yazımının yasaklandığını ve bu arada hadis uydurma faaliyetlerinin ortaya çıktığını düşünüp; diğer taraftan da bu şartlarda oluşan Buhârî ve Müslim'in kitaplarına sahih denildiğini görünce şaşırıp dehşete kapılıyoruz²⁰³.

¹⁹⁹ el- Hurr el-Amili, *Vesail, mukaddime*, s.10,

<http://www.alhikmeh.com/arabic/mktba/hadith/wasael01/index.htm>

²⁰⁰ el- Celali, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü's-Şerife*, <http://www.al-jalali.net/books/053/> (Erişim tarihi, 18.1.2007)

²⁰¹ Ali eş-Şehristani, *Esbabu Men'i Tedvini'l-Hadis*, s. 10.

<http://www.alhikmeh.com/arabic/hadith/b&d/tadwen/index.htm>

²⁰² Ali eş-Şehristânî, *Men'u' Tedvini'l- Hadis*, s., 10,

<http://www.alhikmeh.com/arabic/hadith/b&d/tadwen/index.htm>

²⁰³ M. Sâdik Necmî, *Adva' ala's-Sahihayn*, s. 60, <http://www.shiaweb.org/books/sahihain/index.html>

Vaizzâde Horasânî de: “Üç asır aradan sonra cem edilen sahihlere ve hatta İmam Malik’in Muvatta’ı gibi ikinci asırda yazılan ve içinde mürsel hadisler bulunan kitaplara nasıl güvenebiliriz?” demiştir²⁰⁴. Murtaza el-Askerî de hadis yazım ve rivayetini halifelerin yasakladığını, Müslümanların 90 küsur yıl, Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar hadis yazmaktan kaçındıklarını ileri sürmüştür²⁰⁵. “Ehl-i Sünnetin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma” adlı bir makalede ismini zikretme cesaretini gösteremeyen bir yazar da bu konuda şöyle der: “(İmam) Malik hicretten takriben 90 yıl sonra dünyaya geldi. Eğer hadis yazımına 30 yaşından itibaren başlamış ve Hz. Peygamber zamanında yaşayanlardan veya en azından hicrette onunla birlikte olanlardan hadis nakletmek istemiş olsa o zaman dört vasıtaya ihtiyaç duyması gerekir. Birinci aşamada (fasılda) değindiğimiz gibi ashâb hadisten herhangi bir şey yazmadı, Hz. Peygamber’den sonra da bir şey yazılmadı. Çünkü o zamanlar hadis nakletmek yasaktı. Birinci aşamadaki sözleri dikkate aldığımızda Muvatta’ın bir hadisinin bile Hz. Peygamberden geldiğini söylemek mümkün değildir”²⁰⁶. Aynı yazar, Buhârî’nin eseri için: “...Huccet olacak bir delil, onda yoktur diyebiliriz” cümlesini kurarken, Müslim için de: “Müslim hicrî 204’ de doğmuş 268’ de vefat etmiştir. Vasıtanın çokluğu lafızlarının değişikliği vb. yönlerden önceki kitaplara yöneltilen tenkitler bu kitaba da yöneliktir” demiştir²⁰⁷.

Bazı Şîî alimlere göre ise, her problemin kaynağı bu yasaktır. Nitekim Ahmet Hasan Yakub yasağın menfi etkisini şöyle ifade etmektedir: “Eğer halifeler, Hz. Peygamber’in sünnetinin yazım ve rivayetini yüz küsur yıl yasaklamamış olsalardı ve yazılanları yakmamış olsalardı, Hz. Peygamber’in sünneti lafız ve mana itibari ile kâmil manada bize ulaşırdı. Kur’an’la beraber beşerin tanıdığı en büyük hukuk nizamını da oluştururdu. Sünnet metinleri hususunda iki kişi dahi ihtilaf etmezdi. Yazılı sünneti yakanlar, yüz küsur yıl sünnetin yazım ve rivayetini yasaklayanlar, Sünnetin başına gelen bu karmaşanın günahını taşıyorlar”²⁰⁸. Sübhânî’ye göre hadislerin yazımı problemi, sadece hadislerin güvenilirliği meselesi değil; aynı zamanda usûl ve akâide dair meselelerde fırkaların oluşmasına ve anarşinin

²⁰⁴ Bkz. Ayetullah Muhammed Vaizzade Horasânî, “el-Hadis İnde’s-Şîa’ti’l-İmamiyye”, Şîîlik Sempozyumu, İSAV, İst.1993, s. (298-3005) 301.

²⁰⁵ Murtaza el-Askerî, *Ma’limu’l-Medreseteyn*, II, 366.

²⁰⁶ “Ehl-i Sünnetin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma”(yazarı meçhul makale) Ehl-i Beyt dergisi, (Yıl:6,sayı 21,1999-1419), s. 139(129-145)

²⁰⁷ a.g.m. s.141, 144.

²⁰⁸ Ahmet Hasan a.g.e., s.8.

doğmasına yol açan en önemli amillerden birisidir²⁰⁹. Eğer vasiyyet hadisi yazılmış olsaydı Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra halife olması kesinleşecek ve ihtilaf da ortadan kalkacaktı²¹⁰. Bunun sorumlusu Ebû Bekir ile Ömer'dir. Osman bu ikisinin yolundan gitmiş, Muaviye de bu üçüne ittiba etmiştir²¹¹.

Değerlendirme

1. Daha önce de görüldüğü üzere, Hz. Ebû Bekir ile ilgili iddialardan hiç birisinin sahih rivayetlere dayandığı söylenemez. Ne yazık ki Zehebî döneminden günümüze kadar pek çok Sünni alim, bu haberlerin sahih olup olmadıklarına hiç dikkat etmeden Hz. Ebû Bekir'in lehine yorumlamışlardır. Hz. Ebû Bekir'in hadisler konusunda titizliğini gösteren sahih rivayetlerle yetinmek varken ne diye bu kadar zayıf rivayetlere itibar edilip kitaplara kaydedildiği anlaşılır gibi değil.

Şîa ise, bu rivayetleri kendi amacı doğrultusunda kullanmış bu değerli halifenin aleyhine yorumlamıştır. Daha da önemlisi İslam için her şeyini feda eden Cennetle müjdelenmiş bu sahâbî'nin hilafet makamı için, bilgisizliğini ve hatalarını örtbas etmek için hadis yazım ve rivayetini yasakladığı iddia etmiştir.

Hz. Ebû Bekir'in masum olduğu ve bütün hadisleri bildiği asla iddia edilemez. Ancak onun bilmediği konularda ashaba danıştığı bilinen bir husustur. Binaenaleyh onun hadislerin tamamını bilmemesi, bu nedenle hata etmesi ve hatalarını kapatmak için hadis yazım rivayetini yasaklaması asla düşünülemez. "İhtilaf edilen hadisleri rivayet etmeyin" mealindeki mürsel ve senedsiz haberin genelleştirilerek Hz. Ebû Bekir'in hadis rivayetini yasakladığı anlamını çıkarmak zorlamadan başka bir şey değildir.

2. Hz. Ömer'e gelince, hadis rivayetinde araştırmayı bir ilke haline getiren bu halife, açıkça ifade etmek gerekirse, gerek rivayetlere ve gerekse rivayetlerine karşı diğer sahabilere nazaran daha sert bir tutum içindedir. Nitekim "İstizan" hadisi hakkında Ebû Musa el-Eş'arî'den²¹², "ceninin diyeti" hakkındaki hadis için Muğire b. Şu'be'den²¹³ ve "mescidin genişletilmesine" dair naklettiği hadis için de İbn Abbas'tan

²⁰⁹ es-Sübhânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 51.

²¹⁰ Cafer es-Sübhânî, *el-Hadis bene'r-Rivâye ve'd-Diraye*, s.28, http://www.14masom.com/hdeath_sh/17/index1.htm

²¹¹ Cafer es-Sübhânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, s. 58.

²¹² Muvatta', İsti'zan,3; Buhârî, İsti'zan,13; Müslim, Âdâb, 33-37.

²¹³ Buhârî, Diyât, 25; Müslim, Kasâme, 39.

şahit istemiştir²¹⁴. Daha önce de görüldüğü üzere, onun amacı, ne sahâbîleri suçlamak ve ne de onlara işkence etmektir. Nitekim Hz. Ömer'in bu sorgulayıcı tavrına karşı çıkan Übeyy b. Ka'b ona: "Resûlullah'ın sahâbîlerine azap etme" demiş. O da: "Sübhanallah! Ben bir şey duydum ve emin olmak istedim, o kadar" açıklamasını yapmış ve amacını ortaya koymuştur²¹⁵. Yine Ebû Musa el-Eş'ari'ye de: "Vallahî, ben seni suçlamak istemedim, fakat Resûlullah'tan hadis rivayet etmek zor iştir. İnsanların onun hakkında ileri geri konuşmasından endişe ettim"²¹⁶ demiştir. Açıkça anlaşılıyor ki, Hz. Ömer'in amacı, yalnızca hadisleri tahkik ve tespit etmektir.

Hz. Ömer'in hadis rivayetini yasakladığı iddiasına dair ileri sürülen delillerin zayıf olduğu ve yapılan yorumların tutarlı ve isabetli olmadığını gördük. Ancak bunlardan "hadis rivayetinin azaltılması" ile ilgili rivayetler de zayıf olmakla beraber, bu rivayetlerin pek çok kaynakta yer almış olması, sanki bu rivayetlerin sahih bir aslının olduğunu düşündürmektedir. Buna göre Hz. Ömer'in hadis rivayetinin azaltılması amacıyla sert bir tavır takındığı söylenebilir. Onu böyle tavır takınmaya sevk eden ne olabilirdi? Bunu tek bir nedene bağlamak mümkün görünmemektedir. Karaza b. Ka'b hadisinde Ömer'in Kuran'ın öğretilmesine öncelik verdiği açık. Onun bu tavrının genel açıklamasına gelince, İbn Abdilberr'e göre Hz. Ömer, çok hadis rivayet edenlerin iyi ezberleyip, bellemeden hadisi rivayet edebileceğinden, yanlış hata edebileceğinden, dolayısıyla Hz. Peygamber adına yalan söylenmesinden endişe etmektedir. Hz. Peygamber de hadislerinin ezberlenip iyi belenmesini arzu etmiş ve aslına uygun rivayet edenlere de dua etmiştir. Hatib Bağdadî'ye göre ise, Ömer bunu ihtiyat için yapmıştır. O temelde, sahabenin fikhî anlayışlarındaki farklılıkları göz önüne alarak, hadisleri, söyleniş maksatları dışında kullanmalarından ve rivayetler arasındaki ruhsat hadislerini öne çıkarmalarından endişe etmektedir²¹⁷. Acaba bu noktada Hz. Ömer, Şîî alimlerden eş-Şehristânî'nin iddia ettiği gibi, bilgisizliğini kapatmak için böyle bir tavır içine girmiş olamaz mı?

Hz. Ömer'in hadis bilgisine gelince; elbette onun bütün hadisleri bilmesine imkân yoktu. Ancak o, hiç hadis bilmiyordu demek de tamamen yanlıştır. Çünkü bu halifenin 500 hadis rivayet ettiğini biliyoruz. "Bilmediği meseleler konusunda bilgisizliğini kapatmak için iddia edildiği gibi hadis rivayetini mi yasaklardı" sorusuna

²¹⁴ İbn Sa'îd, *Tabakat*, IV, 13-14; Zehebî, *Tezkira*, I, 8.

²¹⁵ Müslim, *Âdâb*, 37.

²¹⁶ Ebû Davud, *Edeb*, 138.

²¹⁷ Hatib, *Şerefu Ashâbi'l-Hadis*, Thk. Mehmet Said Hatipoğlu, DİB. Yay. Ankara-1991, s. 88-89.

evet demek mümkün değil. Zira araştığımızda, onun da Hz. Ebû Bekir gibi bilmediğini ashaba sorduğunu gösteren örnekler gördük. Nitekim huzuruna dövme yaptıran bir kadın getirildiğinde Ömer: “Allah aşkına söyleyin! Resûlullah’tan bu hususta bir şey duyanınız var mı?” diye sormuştur²¹⁸. O bilmediği bir hususta bir sünnet duyunca da memnun olurdu. “Diyetle (gurre)” ile ilgili mesele hakkında kendisine bir hadis nakledilince: “Eğer bu hadisi duymasaydık az daha başka türlü hüküm verecektik” demiştir²¹⁹. Onun en çok danıştığı sahâbilerden birisi de Hz. Ali idi. Nitekim Hz. Ömer’in “Ali’nin kavli olmasaydı Ömer helâk olurdu”, Ebû’l-Hasan’ın bulunmadığı çetrefil meseleden Allah’a sığınırım” ifadeleri bunu teyit etmektedir²²⁰. Hz. Ömer, hilafetinin son dönemlerinde “insanların günlük işlerinde bana yardımcı ol” diyerek Hz. Ali’yi görevlendirmiştir²²¹. O, ed-Dahhak b. Süfyan’ın haberine göre, kadının kocasının diyetinden miras alacağına hükmetmiş, “ceninin diyeti” hususunda Hamle b. en-Nabiğa’nın, taun hastalığı olan bölgeye gidilmemesini tavsiye eden hadisi ve Mecusilerden cizye almak gerektiği hususunda Abdurrahman b. Avf’ın hadisi ile amel etmiştir. Hz. Ömer bilmediği konularda Ümmü Seleme, İbn Abbas, Ebû Vakid el-Leysi ve Hz. Aişe gibi bilen sahabilerin bilgisine başvurmuştur²²².

Örneklerden de anlaşıldığı gibi Hz. Ömer, bilmediği konularda bilen sahabilerin bilgisine rahatlıkla başvurabilen bir halifedir. “Hadisleri bilmediğinden hadis rivayetini yasakladığı” iddiası bu halife için mesnedsiz bir iddiadır.

3. Halifeler döneminde hadislerin hiç yazılmadığı iddiasının Şii alimler arasında ihtilafı olduğunu gördük. Bir kısmına göre halifelerin yasağına rağmen hadisler yazılıp rivayet edilmiş, diğer bir kesime göre ne yazılmış ve ne de rivayet edilmiştir. Bu ikinci görüşü kabul edebilmek için hadislerin yazıldığını gösteren tüm bilgi ve belgeleri yok saymamız gerekir ki bu ilmen mümkün değildir.

Görünen o ki, şartlar ve imkânlar ölçüsünde hadisler yazılmıştır. Ancak Hz. Peygamber zamanında hadislerin tamamının yazıldığını iddia edemeyiz.

Yazıyla tespit edilmeyen hadislerin güvenilemeyeceği konusuna gelince, daha önce de belirtildiği gibi bu, 19. asırda müsteşrikler tarafından ortaya atılmış ve belli kesimler bu görüşü kendi amaçları doğrultusunda kullanmışlardır.

²¹⁸ Nesaî, Ziyne , 25.

²¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 364; IV, 80; Darimî, *Diyât*, 20.

²²⁰ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 339; İbn Kuteybe, *Te’vîlu Muhtelifi’l-Hadis*, s. 162.

²²¹ Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 302.

²²² A’zami, *Dirâsat*, I, 135-137.

İşin aslına bakacak olursak, klasik usulde hadislerin güvenilirliğini sağlayan, onların güvenilir raviler aracılığı ile ve muttasıl senedle nakledilmesi şaz ve muallel olmamasıdır. Binaenaleyh bir hadisin delil olabilmesi için yazılmış olması asla şart değildir. Zira, sözlü rivayetlerin uydurma ve yalan olma ihtimali kadar yazılı belgelerin de sahte ve düzmece olma ihtimali söz konusudur. Bu gün elde bulunan tarihî belgelerin tamamının hakiki olduğunu ileri sürmek mümkün değildir.

Ayrıca Tevrat yazılı indirilmiş olduğu halde, onun tahrif edildiğini biliyoruz. Kur'an ise yazılı indirilmemiş olduğu halde o mahfuzdur. Onun bize ulaşması da yazılı tevatürle değil sözlü tevatürledir. Eğer Kur'an için bile yazılı olma şartını ararsak, o zaman Hz. Peygamber zamanında yazılan bu orijinal Kur'an nerede? Kaldı ki, Hz.Ebû Bekr'in yazdırmış olduğu Kur'an-ı Kerim nüshaları bile elimizde mevcut değildir. Şu halde bir şeyin güvenilirliğini Hz. Peygamber zamanında yazdırılmış olmasına bağlamak çok büyük mahzurlar doğuracak bir yaklaşımdır²²³.

Diğer taraftan Hz. Peygamber de sahabileri sünnetine göre amel etmeye teşvik etmiş, onların sünnete göre amel etmelerini takrir etmişti. Böylece sünnetin ameli olarak yayılmasını, sonraki nesillere ulaşmasını sağlamıştı. Eğer huccet olmasaydı buna imkân vermezdi. Bu imkânı verdiği göre eğer sünnetin yazılması, onun delil olması için gerekli olsaydı bunu da asla ihmal etmezdi²²⁴.

Yine Hz. Peygamber namaz, oruç, hac gibi dinin temeli olan ibadetlerin yapılış şekillerini de yazdırmamıştı. Muhtelif bölgelere gönderdiği memurlarına, elçilerine yazılı Kur'an metinleri bile vermemişti.

Şu halde mühim olan bir şeyin aslına uygun bir şekilde korunmuş olmasıdır. Bu koruma da ancak güvenilir bir kimse sayesinde mümkündür. Delil kabul edilen şeyin lafzı da, manası da, yazılı şekli de korunacak olsa durum değişmeyecektir. Hepisinde adalet sahibi bir insana ihtiyaç vardır²²⁵.

Bununla beraber, hafızanın yanında yazının da kullanılması şüphesiz hafızayı teyid ederdi. Bu yola başvurulmamış olmasının sebepleri arasında o günün şartları, yazının gelişmemiş olması ve o günkü topluma hâkim olan şifahî kültür geleneğinin rolü sıralanabilir²²⁶.

²²³ M.Hayrı Kırbaoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yay.Ankara-1997, s.172-173.

²²⁴ Abdullah Aydın, *Hadiste Tesbit Yöntemi*, Kitabevi, İst. 2003, s. 33.

²²⁵ Aydın, a.g.e., s. 33-34.

²²⁶ Bkz. Aydın, a.g.e.,ay

Şii yazarlar, hadislerin yazılmasından bahsederken sanki o gün, çağımızda olduğu gibi gelişmiş yazı var, yazı malzemesi var, yazı bilen var, yazılı kültür geleneği var da, sadece bu işe engel olan veya farklı tavır sergileyen halifeler²²⁷. Hele Allah razı olsun ki, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt hadisleri yazmışlar da hiç olmazsa Şii kaynaklardaki hadisler sağlam gelebilmiş. Böyle bir durum asla söz konusu değildir.

4- Şii kaynaklarda yer alan hadislerin Hz. Peygamber zamanından itibaren yazıldığı hususu ayrı bir araştırmanın konusudur. Böyle bir araştırma yapılmadan kesin bir şey söylenemez²²⁸. Ancak Şii ana hadis kaynaklarının Sünnî ana hadis kaynaklarından daha sonra yazıldığını söyleyebiliriz. Mesela Şîa'nın en güvenilir hadis kaynağı el- Kâfî'nin müellifi Kuleynî'nin vefat tarihi (h.328 veya 329) ile Buharî'nin vefat tarihi (h. 256) arasında 70 kusur yıllık bir fark vardır. İmam Malik (h. 179) ile Kuleynî arasındaki fark ise 150 yıldır. Kütüb-i Erba'nın diğer müelliflerden Muhammed el-Kummî h. 381 de; Muhammed et-Tûsî de h. 460'da vefat etmiştir. Bu mukayese, Şii ana hadis kaynaklarının daha sonra yazıldığını göstermektedir. Ancak buna dayanılarak bu kaynakların sıhhati hususunda bir hüküm verilemez. Bunların geç yazılması hususunda tarihî şartların rolü tartışılabilir.

Görünen o ki bazı Çağdaş Şii alimlerin Sünnî ana hadis kaynakları geç yazıldığı için güvenilemez iddiası, sağlam delillere dayanmayan ve ilmî gerçekleri yazıtmayan bir iddia olmaktan başka bir şey değildir.

²²⁷ Kendilerine göre bazı geçeler ileri sürerek hadis yazımına karşı çıkan ve daha sonra az-çok hadis yazan beş-altı sahâbî daha vardır. Onların bu tavrını, her ne kadar Sünnîlerden Nevevî (676/1277), (İrşâdu Tullab'il-Hakâik (thk.Abdulbârî Fethullah es-Selefi), Medine 1408/1987, 1/425 ve dvm) Şii'lerden Mameqanî (*Miqbâs*, III,104) gibi alimler, Hz. Peygamber'in yasakla ilgili hadisine bağlamış olsalar bile bu görüşü açıkça destekleyecek her hangi bir delil yoktur. Şii alimler, bunları asla suçlamazlar. Çünkü, onları bu yönde organize eden halifelerdir. Halbuki bu konuda herhangi bir delil yoktur.

²²⁸ "Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber zamanında bütün hadisleri yazdığı iddiasını" henüz yayınlama fırsatını bulamadığımız bir makalede ele almış bulunmaktayız.